

University of Groningen

Bedrijventerreinen in Tynaarlo. In hoeverre zijn bedrijven lokaal gebonden?

Adema, Machiel

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2005

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Adema, M. (2005). *Bedrijventerreinen in Tynaarlo. In hoeverre zijn bedrijven lokaal gebonden?*

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Bedrijventerreinen in Tynaarlo

In hoeverre zijn bedrijven
lokaal gebonden?

Machiel Adema

EC 152

2005

Bedrijventerreinen in Tynaarlo

Bedrijventerreinen in Tynaarlo

In hoeverre zijn bedrijven lokaal gebonden?

Machiel Adema

EC 152

Groningen, 2005

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Bedrijventerreinen in Tynaarlo – In hoeverre zijn bedrijven lokaal gebonden?, Machiel Adema, Groningen: Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde (Publicatiereeks Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde EC 152)
-Met literatuurlijst.

ISBN 90-5803-046-6

NUR 780

Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde RuG
Onderzoeksbureau en stageloket

Begeleidend docent: Prof.dr. J. van Dijk
Begeleiding wetenschapswinkel: drs. F.J. Sijtsma
Betrokken maatschappelijke organisatie: Actiegroep tot behoud van de Eelder es

Adres:
Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde
Coördinatoren: drs. E. Kamphuis en drs. F.J. Sijtsma
Secretariaat: H.W. Janssen
Postbus 800
9700 AV Groningen
Tel. 050-363 7182 / 3754 / 3810
Fax 050-363 3720
e-mail: wewi@eco.rug.nl
internet: www.rug.nl/wewi/eb

Copyright 2005 Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen

Voorwoord

Dit onderzoek is geschreven in het kader van mijn afstudeeronderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het gaat om de eindschrijft van de studie sociale geografie en de afstudeerrichting economische geografie. In dit onderzoek wordt een beeld geschetst van de lokale bedrijventerreinen in de Drentse gemeente Tynaarlo. Er wordt onderzocht of de bedrijven die gevestigd zijn op de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo lokaal gebonden zijn. De bedrijventerreinen in Tynaarlo worden afgezet tegen enkele terreinen in Groningen en Assen om verschillen en overeenkomsten met deze bedrijventerreinen te onderzoeken.

De afstudeerscriptie is geschreven in opdracht van de Wetenschapswinkel voor Economie en Bedrijfskunde. Tijdens het onderzoek was het mogelijk om gebruik te maken van de kennis van mijn begeleiders en de faciliteiten en de medewerkers van de wetenschapswinkel. Graag wil ik mevrouw Nel Marinus van de actiegroep tot behoud van de Eelder es bedanken voor het aandragen van haar vraag bij de wetenschapswinkel. Zonder haar had ik dit interessante onderzoek niet kunnen doen. Ook gaat mijn dank uit naar de Drs. Frans Sijsma van de wetenschapswinkel die mij tijdens het onderzoek heeft begeleid en die de vraag van mevrouw Marinus heeft uitgewerkt tot een vraagstelling waardoor het onderzoek voldoende groot was om er een afstudeerscriptie aan te wijden. Verder wil ik mijn begeleider van de Faculteit der Ruimtelijke wetenschappen Prof. dr. Jouke van Dijk bedanken voor de ondersteuning. De besprekingen over het onderzoek waren zeer nuttig en via de mail was hij altijd bereikbaar om vragen te beantwoorden. Daarnaast wil ik mijn vriendin, Judith, bedanken die mij heeft ondersteund door het onderzoek te lezen en haar commentaar te geven over de inhoud, de opbouw en de spelling van het geheel.

Als laatste gaat mijn dank uit naar de bedrijven uit Groningen, Assen en de gemeente Tynaarlo waarnaar ik een enquête heb verstuurd (midden 2004) en die de moeite hebben genomen om de enquête in te vullen en ook terug te sturen. De gegevens die zij verstrekten waren zeer bruikbaar en essentieel voor het slagen van het onderzoek.

Groningen, 2005

Machiel Adema

Inhoudsopgave

Voorwoord	v
Samenvatting.....	ix
Hoofdstuk 1 Inleiding.....	1
1.1 Algemeen.....	1
1.2 Probleem-, doel- en vraagstelling	1
1.3 Onderzoeksmethoden.....	2
1.4 Opbouw rapport	3
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	5
2.1 Inleiding.....	5
2.2 Locatietheorieën.....	5
2.2.1 De klassieke locatietheorie	5
2.2.2 De Neoklassieke locatietheorie.....	6
2.2.3 De behaviorale locatietheorie	7
2.2.4 De institutionele benadering	10
2.3 Demografie van bedrijven	11
2.4 Bedrijfsmigratie	12
Hoofdstuk 3 Bedrijventerreinen	15
3.1 Inleiding.....	15
3.2 Aanbod bedrijventerreinen in Nederland	15
3.3 Plannen van bedrijventerreinen	16
3.4 Lokale bedrijventerreinen.....	17
Hoofdstuk 4 Beleidskaders en wetgeving	19
4.1 Inleiding.....	19
4.2 De gemeente	19
4.3 De provincie	20
4.4 De rijksoverheid.....	20
4.5 Beleidskaders	21
4.5.1 Regiovisie Groningen- Assen 2030	21
4.5.2 Kompas voor het Noorden	25
4.5.3 Provinciaal Omgevingsplan (POPII)	26
4.5.4 Structuurplan (Gemeente Tynaarlo, 2004b).....	28
4.5.5 Economisch Beleidsplan Tynaarlo	29
4.5.6 Conclusie	30
Hoofdstuk 5 Gebiedsanalyse	33
5.1 Inleiding.....	33
5.2 Provincie Drenthe	33
5.3 Gemeente Tynaarlo	34
5.3.1 Bevolking	35
5.3.2 Politiek	35
5.3.3 Natuur.....	36
5.3.4 Economie.....	37
5.4 Onderzoek bedrijventerreinen in Drenthe	39
Hoofdstuk 6 Tynaarlo tegenover Groningen en Assen	43
6.1 Inleiding.....	43

6.2	Uitleg enquête.....	43
6.3	Bedrijventerreinen Tynaarlo.....	44
6.4	Bedrijventerreinen Groningen.....	45
6.5	Bedrijventerreinen Assen.....	46
6.6	Overeenkomsten en verschillen.....	47
6.7	Vriezerbrug.....	52
6.8	Wensen ondernemers.....	53
6.9	Wens te verhuizen.....	53
Hoofdstuk 7 Conclusies.....		55
Literatuurlijst.....		57
Bijlage 1	Enquête voor bedrijven in Groningen, Assen en Tynaarlo.....	59
Bijlage 2	Begeleidende brief bij enquête.....	61
Bijlage 3	Begrippen en Definities.....	62

Samenvatting

De gemeente Tynaarlo is een gemeente met veel natuurlijke waarden en een mooi landschap. Ook heeft de gemeente vijf bedrijventerreinen binnen haar grenzen waarvan bedrijventerrein de Vriezerbrug nabij Tynaarlo het meest gewild is vanwege de gunstige ligging. Het bedrijventerrein ligt direct aan de A28; het heeft derhalve een goede bereikbaarheid en het is een mooie zichtlocatie. Bedrijventerrein de Vriezerbrug oefent daardoor niet alleen aantrekkingskracht uit op lokale bedrijven maar ook op bedrijven van buiten de gemeente. Momenteel is men bezig het bedrijventerrein uit te breiden. Onder de inwoners van de gemeente Tynaarlo leeft het idee dat de natuurlijke waarden van de gemeente mogelijk bedreigd worden doordat de gemeente steeds meer grond uitgeeft voor bedrijventerreinen.

Op de website van de gemeente valt te lezen dat er de komende jaren, voor alle bedrijventerreinen in de gemeente, alleen plaats zal zijn voor lokale bedrijven, dit zijn bedrijven die elders in de gemeente gevestigd zijn en naar een bedrijventerrein willen of moeten verhuizen. Volgens de Actiegroep tot behoud van de Eelder es zijn er op de bedrijventerreinen in de gemeente, en dan met name op het bedrijventerrein de Vriezerbrug, niet alleen lokale bedrijven gevestigd, maar ook veel niet-lokale bedrijven.

Het probleem is derhalve dat Tynaarlo aantrekkingskracht heeft op niet-lokaal gebonden bedrijven, terwijl de bedrijventerreinontwikkeling vooral gestuurd zou moeten worden door lokale bedrijven. Dit gaat mogelijk ten koste van de ruimte voor natuurlijke waarden en het landschap in de gemeente.

Dit onderzoek richt zich op de vraag in hoeverre de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo gericht zijn op lokale bedrijvigheid. Daarbij is met name gekeken naar het grootste bedrijventerrein in de gemeente en het enige bedrijventerrein waar nog plek is voor allerlei soorten bedrijvigheid, de Vriezerbrug.¹

Er bestaan verschillende beleidskaders die betrekking hebben op de bedrijventerreinontwikkeling van de gemeente Tynaarlo. Na het bestuderen van alle beleidsdocumenten blijkt dat er verschillende visies zijn op het grondgebied van de gemeente. Zo wordt uit de Regiovisie duidelijk dat er voor de gemeente Tynaarlo vooral een rol is weggelegd op het gebied van natuur en lokale bedrijvigheid. Maar in het POPII en het Kompas voor het Noorden wordt gesproken over economische kernzones en in die beleidsstukken ligt de gemeente Tynaarlo binnen zo'n kernzone; het gaat daarbij om het gebied langs de A28 en de spoorlijn. In het Kompas wordt dan gesproken over de zogenaamde T-structuur. Hierbinnen

¹ Ook op bedrijventerrein Groningen Airport Eelde is nog grond beschikbaar maar daarbij gaat het specifiek om bedrijven die luchthavengerelateerd zijn.

ligt het bedrijventerrein de Vriezerbrug. En in deze kernzone zou juist de bedrijvigheid die zich wil vestigen in de regio moeten worden geconcentreerd. Daarbij gaat het niet alleen om niet-lokale bedrijvigheid.

De gemeente Tynaarlo zelf stelt echter in de door haar opgestelde discussienota voor het structuurplan Tynaarlo dat er nieuwe uitbreiding gewenst is juist ten bate van lokale bedrijvigheid. Deze uitbreiding is naar verwachting in 2010 volledig uitgegeven. Er blijkt een spanningsveld te bestaan tussen de verschillende beleidskaders en overheden.

Om de hoofdvraag goed te kunnen beantwoorden is een enquête opgesteld die is verstuurd naar alle bedrijven in de gemeente Tynaarlo die zich op een bedrijventerrein bevinden. Om de gegevens van de gemeente Tynaarlo te kunnen vergelijken zijn er ook enquêtes verstuurd naar bedrijven op bedrijventerreinen in de plaatsen Groningen (Kranenburg en Eemspoort) en Assen (Kloosterveen, Oudegrachtpad en Peelerpark). In totaal zijn er 318 enquêtes verstuurd. De totale respons is 30%, zowel in Assen, Groningen en de gemeente Tynaarlo; een bevredigende respons. Om het wel of niet lokaalgebonden zijn van een bedrijf te toetsen is gevraagd waar de afzetmarkt van het bedrijf is en wat de herkomst van het personeel en de toeleveranciers is.

Tabel S-1 toont de resultaten, eerst voor alle bedrijven op de onderzochte bedrijfsterreinen, daarna voor de bedrijven korter dan 10 jaar gevestigd en voor Tynaarlo alleen voor Vriezerbrug.

Tabel S-1 *Lokale gebondenheid van bedrijvigheid Tynaarlo, Groningen en Assen*

Gemeente	Procentueel aandeel ... binnen gemeente (alle bedrijven op bedrijventerreinen)		
	omzet	toeleveranciers	personeel
Groningen	33%	32%	32%
Assen	29%	23%	40%
Tynaarlo - alle bedrijven op bedrijventerreinen	18%	11%	32%
Procentueel aandeel ... binnen gemeente (bedrijven korter dan 10 jaar gevestigd op terreinen)			
Groningen	35%	31%	32%
Assen	29%	23%	40%
Tynaarlo – Vriezerbrug (<10 jr.)	23%	18%	22%

Uit de gegevens blijkt dat op de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo zich niet meer lokaalgebonden bedrijven bevinden dan in Groningen en Assen. Integendeel zelfs, de herkomst van de omzet, toeleveranciers en personeel komt voor bedrijven uit de gemeente Tynaarlo in het algemeen minder uit de eigen gemeente dan voor Groningen en Assen.

Speciaal voor de korter gevestigde bedrijven (korter dan 10 jaar) en inzoomend op Vriezerbrug blijkt de situatie hier in essentie hetzelfde².

Aan de bedrijven uit Tynaarlo is ook gevraagd om aan te geven of ze een locatie op een bedrijventerrein in Groningen, Assen of de gemeente Noordenveld geschikter, even geschikt of minder geschikt zouden vinden als vestigingsplaats.

Tabel S-2 toont de antwoorden. De gebondenheid van ondernemers aan de gemeente blijkt op Vriezerbrug andermaal relatief gering; ruim 50% zou één of meerdere andere vestigingsplaatsen minstens even geschikt vinden.

Tabel S-2 *Geschiktheid andere gemeente voor bedrijven in de gemeente Tynaarlo, Assen en Groningen*

Gemeente	Vindt één of meer andere gemeente minstens even geschikt
Tynaarlo (Vriezerbrug)	53%
Assen	50%
Groningen	46%
Tynaarlo (rest)	45%

Algemene conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat er veel niet-lokale bedrijven gevestigd zijn binnen de gemeente Tynaarlo en dat ongeveer de helft van alle bedrijven minstens even tevreden zou zijn met een vestigingsplaats in Groningen en/of Assen en/of de gemeente Noordenveld.

Specifiek op het bedrijventerrein Vriezerbrug zijn de bedrijven minder lokaal gebonden (qua omzet, personeel en toeleveranciers) dan op de terreinen in Groningen en Assen.

Als Vriezerbrug wordt gezien als een ‘gewone’ snelweglocatie dan is de uitkomst volstrekt logisch (gegeven de geringe economische massa van Tynaarlo). Als Vriezerbrug wordt gezien als een bedrijventerrein voor de lokale bedrijvigheid in Tynaarlo dan is deze uitkomst zeer verrassend. Een meer eenduidige beleidsvisie –gedragen door overheid en bevolking– lijkt gewenst.

² Dat de gemeentelijke gebondenheid op Vriezerbrug hoger is dan voor Tynaarlo als geheel komt met name door de bloemenveiling Eelde waar de bedrijvigheid omvangrijk en sterk niet-lokaal gebonden is.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Algemeen

Onder de bevolking van de gemeente Tynaarlo leeft het idee dat de natuurlijke waarden van de gemeente bedreigd worden doordat er steeds meer grond voor bedrijventerreinen wordt uitgegeven. De bedrijventerreinontwikkeling in de gemeente zou vooral gestuurd moeten worden door lokaal gebonden bedrijvigheid (Regiovisie, 1999; gemeente Tynaarlo, 2004a). Tynaarlo is echter niet zonder aantrekkingskracht voor bedrijvigheid (o.a. door ligging aan A28). In de praktijk ontstaat er daardoor een spanningsveld tussen natuur en landschap enerzijds en de economie anderzijds.

De gemeente Tynaarlo ligt dicht onder de stad Groningen. Het is een gemeente met veel groen. Regionaal is Tynaarlo een relatief landelijke en dunbevolkte gemeente en deel van de groene buffer tussen de steden Groningen en Assen met ecologisch en cultuurhistorisch waardevol landschap.

1.2 Probleem-, doel- en vraagstelling

Uit de inleiding kan de volgende probleemstelling worden opgesteld:

Tynaarlo heeft aantrekkingskracht op niet-lokaal gebonden bedrijven, terwijl de bedrijventerreinontwikkeling vooral gestuurd zou moeten worden door lokale bedrijven (Regiovisie, 1999; gemeente Tynaarlo, 2004a). Dit gaat mogelijk ten koste van de ruimte voor natuurlijke waarden en het landschap in de gemeente.

Deze probleemstelling leidt tot de volgende doelstelling:

Het verkrijgen van inzicht in hoeverre de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo gericht zijn op lokale bedrijvigheid.

Hieruit is de volgende hoofdvraag te herleiden:

Is de bedrijventerreinontwikkeling in de gemeente Tynaarlo alleen gericht op lokale bedrijvigheid?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- In hoeverre is de bedrijventerreinontwikkeling in Tynaarlo gericht op lokaal gebonden bedrijvigheid?
- Hoe groot is het aantal niet-lokale bedrijven?
- Hoeveel bedrijventerreinen zijn er in de gemeente en hoe groot zijn deze?
- Waarom willen bedrijven zich vestigen in Tynaarlo?
- Vinden de bedrijven Groningen, Assen of de gemeente Noordenveld ook een geschikte vestigingsplaats?
- Wat is het beleidskader ten aanzien van bedrijfsvestigingen in de gemeente Tynaarlo?
- Hoe ziet de gemeente Tynaarlo er globaal uit?

1.3 Onderzoeksmethoden

Het onderzoek dat is uitgevoerd is zowel kwalitatief en kwantitatief van aard. Het is uitgevoerd aan de hand van verschillende bronnen. In de eerste fase van het onderzoek is een uitgebreide literatuurstudie gedaan. Hierbij is gebruik gemaakt van wetenschappelijke artikelen en boeken om zo een beeld te krijgen van het theoretische kader waarin het onderzoek kan worden geplaatst. Tevens is er gebruik gemaakt van vakliteratuur over locatiekeuzes van bedrijven en de rol die overheden spelen bij het toewijzen van ruimte voor bedrijven en het aantrekken van bedrijven. Verder zijn beleidsnota's gebruikt om het beleidskader vast te stellen. Ook is internet een bron van informatie. Bestaande onderzoeken die relevant zijn voor het onderwerp worden nader bestudeerd. Tenslotte zijn kranten en tijdschriften gebruikt om recente ontwikkelingen bij te houden.

De deelvragen worden met verschillende methodes beantwoord. Met de verschillende beleidsnota's wordt gekeken in hoeverre de bedrijventerreinontwikkeling in de gemeente Tynaarlo is gericht op lokaal gebonden bedrijvigheid. Met een enquête wordt het aantal niet-lokale bedrijven achterhaald en wordt er gekeken hoeveel werkgelegenheid deze bedrijven verzorgen en hoeveel ruimte ze innemen. Met de enquête wordt ook de vraag beantwoord waarom bedrijven zich willen vestigen in Tynaarlo. De daaraan gerelateerde vraag of bedrijven zich net zo graag vestigen in Groningen, Assen of de gemeente Noordenveld wordt tenslotte ook beantwoord met de enquête. Het aantal bedrijventerreinen dat aanwezig is in de gemeente wordt gevonden met behulp van de gemeentegids, de verschillende beleidsnota's en de internetsite van de gemeente. Ook wordt er met deze bronnen een beeld geschetst van de gemeente Tynaarlo zelf. Het beleidskader ten opzichte van de gemeente Tynaarlo wordt besproken aan de hand van verschillende beleidsnota's als het POP, de regiovisie, de discussienota van het structuurplan, het economisch beleidsplan van de gemeente Tynaarlo en het Kompas voor het Noorden.

Enquête

Om inzicht te verkrijgen in de redenen van vestiging van bedrijven op verschillende bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo, Assen en Groningen is er een schriftelijke enquête gehouden. Om zinvolle vragen te kunnen stellen is eerst de relevante literatuur onderzocht. Hiermee wordt literatuur bedoeld op het gebied van locatietheorieën, demografie van bedrijven en bedrijfsmigratie. Daarna is er een enquête opgesteld die ingaat op de alternatieven die bedrijven hebben en/of hadden als vestigingsplaats, de voor- en nadelen van de bedrijventerreinen in de gemeente, de oppervlakte die lokale en niet-lokale bedrijven innemen, de mate van lokale gebondenheid die de aanwezige bedrijven hebben en de wenselijkheid om te verplaatsen naar een andere locatie of de wenselijkheid van bedrijven die momenteel in Groningen of Assen gevestigd zijn om hun bedrijf naar Tynaarlo te verplaatsen. Ook komt de rol die de overheid speelde bij het verplaatsingsproces aan bod.

In totaal zijn er 318 enquêtes verstuurd naar bedrijven die gevestigd zijn op een bedrijventerrein in Tynaarlo, Groningen en Assen. De adressen van de bedrijven uit Assen en de gemeente Tynaarlo zijn verkregen aan de hand van het aanwezige bestand van bedrijven in Drenthe dat aanwezig is op de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen. Voor het gebruik van deze gegevens is toestemming verkregen van de provincie Drenthe. De adressen van de bedrijven uit Groningen zijn verkregen met behulp van het bestand van de Kamer van Koophandel.

Veldwerk

Tenslotte is er veldwerk uitgevoerd. De verschillende bedrijventerreinen in de onderzochte gemeenten zijn meerdere malen bezocht. Dit om een beter beeld te krijgen van de bedrijventerreinen.

1.4 Opbouw rapport

In hoofdstuk 2 komt de theorie aan bod. De verschillende locatietheorieën worden uiteengezet. Daarnaast wordt uitgelegd wat de levensloop van een bedrijf is. Dit wordt onderzocht door de demografie van bedrijven. Als laatste gaat het over de bedrijfsmigratie, dit is een onderdeel van de demografie van bedrijven, maar in deze paragraaf wordt er wat dieper op ingegaan. Hoofdstuk 3 vertelt over de bedrijventerreinen in Nederland over het algemeen. Het huidige aanbod wordt kort beschreven en ook hoe het proces tot het plannen van bedrijventerreinen verloopt.

Vervolgens gaat hoofdstuk 4 over de verschillende beleidskaders en wetgeving die van toepassing zijn op het gebied van de gemeente Tynaarlo, hieruit komt het spanningsveld naar voren dat bestaat tussen de verschillende beleidsstukken.

In hoofdstuk 5 wordt een gebiedsanalyse gemaakt van de gemeente Tynaarlo, het gebied waarop het onderzoek betrekking heeft. De analyse van de enquête wordt gedaan in hoofdstuk 6. Aan de hand van veel tabellen wordt een vergelijking gemaakt tussen de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo en geënquêteerde bedrijventerreinen in de steden Groningen en Assen. Als laatste wordt in hoofdstuk 7 de conclusie getrokken uit het rapport en worden de hoofdvraag en de deelvragen zo goed mogelijk beantwoord.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de verschillende theoretische achtergronden die van toepassing zijn op het onderzoek. Het gaat hierbij om theorieën die proberen te verklaren wat de redenen zijn voor bedrijven om te verplaatsen of om juist niet te verplaatsen. Ook komen de redenen aan bod die bedrijven hebben om zich op juist die plek te vestigen waar zij dat doen. Aan het eind van elke paragraaf zal kort de relevantie voor het onderzoek besproken worden.

2.2 Locatietheorieën

Een theorie kan worden gezien als een systeem van uitspraken die op een logische manier met elkaar verbonden zijn. Een locatietheorie kan worden omschreven als een geheel van samenhangende uitspraken die een verklaring geven voor de vestigingsplaatskeuze van bedrijven. De meeste locatietheorieën komen vanuit de economische wetenschap en pas na lange tijd zijn deze ook toegepast in de geografische wetenschap. Een belangrijk aspect bij de verschillende locatietheorieën is het idee dat de optimale locatie niet bestaat. Hiervoor is er teveel diversiteit, die wordt veroorzaakt door zowel bedrijfsinterne als bedrijfsexterne factoren (Atzema, 2002).

De keuze van een vestigingsplaats kan worden beschouwd als een investeringsbeslissing van een individuele ondernemer. Er bestaan meer dan twintig theorieën die de vestigingsplaatsbeslissingen theoretisch verklaren. Deze theorieën worden hier onderverdeeld in vier categorieën:

- De klassieke locatietheorie
- De neoklassieke locatietheorie
- De behaviorale theorie
- De institutionele theorie

2.2.1 De klassieke locatietheorie

De klassieke traditie komt oorspronkelijk uit Duitsland. Von Thünen, Launhardt en Weber zijn de grondleggers van de 'least-cost theory of plant location' (kostenminimalisatie theorie) (Pen, 2002). De theorieën van Von Thünen en Weber dateren uit de tweede helft van de achttiende eeuw. De centrale vraag in de klassieke vestigingsplaatstheorie is: wat is de beste plaats voor een ondernemer vanuit een economisch standpunt (Meester, 1999)? De klassieke

theorie gaat uit van een aantal aannames om daarmee ontwikkelingen te voorspellen. De wereld wordt bijvoorbeeld gezien als een isotrope ruimte en een bedrijf wordt gezien als een berekenend persoon ('optimizer, economic man en homo economicus'), als iemand die perfect geïnformeerd is en autonoom en rationeel handelt. Het resultaat hiervan zijn statische, normatieve evenwichtsmodellen die een beperkt aantal economische variabelen zoals grondstoffen en energieprijzen, transportafstanden, beschikbaarheid van de productiefactoren, ligging ten opzichte van de afzetmarkt en agglomeratievoordelen maximaliseren tot een optimale locatie en ook wordt er uitgegaan van een volledig vrije markt met volledige mededinging (Pen, 2002).

Waarom wil een bedrijf zich vestigen op een bedrijventerrein in de gemeente Tynaarlo? Als men kijkt naar de neoklassieke locatietheorie zou dat moeten zijn omdat de grondprijs er laag is en bijvoorbeeld de productiefactoren daar het best te verkrijgen zijn. Aan de hand van deze theorie zal de grondprijs worden meegenomen in het onderzoek en de aanwezigheid van productiefactoren.

2.2.2 De Neoklassieke locatietheorie

De neoklassieke benadering sluit aan op de hiervoor besproken klassieke benadering. Er is echter een vijftal wezenlijke verschillen tussen beide benaderingen (Atzema, 2002). De vijf verschillen tussen de beide benaderingen zijn:

1. De neoklassieke benadering heeft meer aandacht voor de werking van de markt. Deze benadering kijkt ook naar wie de markt in handen heeft en op welke wijze bedrijven hun marktgebieden kunnen uitbreiden.
2. In de neoklassieke benadering wordt rekening gehouden met het gegeven dat er andere marktvormen zijn dan alleen volledige mededinging. Dit betekent dat een ondernemer ook in moet spelen op het ruimtelijk handelen van de concurrenten.
3. De neoklassieke benadering richt zich niet uitsluitend op kostenminimalisatie, maar kijkt ook naar maximalisering van opbrengsten.
4. De intrede van de term interne schaalvoordelen. Dit houdt in dat er voor een bedrijf interne schaalvoordelen te behalen zijn als de productie wordt vergroot, waardoor de productiekosten per eenheid afnemen.
5. In de neoklassieke benadering wordt niet uitgegaan van één identieke productiefunctie per product, maar kunnen ondernemers een product op meerdere manieren produceren door de inzet van variërende combinaties van productiefactoren (factorsubstitutie). Dit betekent dat de neoklassieke ondernemer de voor hem meest winstgevende combinatie zal kiezen.

De theorie van Christaller heeft door de oriëntatie op de markt meer raakvlakken met de neoklassieke locatietheorie dan met de klassieke locatietheorie, maar het verschil tussen deze

twee theorieën is gradueel (Atzema, 2002). Christaller richtte zich naast de agrarische sector ook op de diensten- en consumentensector. Hij was ook degene die het begrip interne schaalvoordelen introduceerde. Een andere belangrijke figuur in de neoklassieke locatietheorie was Hotelling, hij wees op het belang van opbrengstmaximalisatie. Dit deed hij door de introductie van elasticiteit van de vraag naar een product en het belang van de afzetmarkt. Door de nadruk op de afzetmarkt zette Hotelling de toon voor de neoklassieke marktgeoriënteerde- en lokale onafhankelijkheidstheorieën (Pen, 2002).

Er is wel kritiek op de klassieke en neoklassieke theorieën. De belangrijkste kritiek op de klassieke en de neoklassieke benadering is, dat er wordt verondersteld dat de ondernemer alwetend en volkomen rationeel is. Op grond van de aanname dat het bedrijf als organisatie alwetend is en rationeel handelt en de aanname dat de omgeving homogeen is en de markt volledig vrij, worden mathematische modellen bedacht die de werkelijkheid trachten te voorspellen. Op het moment dat een locatiekeuze in de praktijk wordt vergeleken met aanwijzingen uit de theorie, blijken klassieke en neoklassieke theorieën en de hieruit voortvloeiende mathematische modellen onvoldoende overeenkomsten te vertonen met de werkelijkheid (Adema, 2003). Echter, de klassieke benaderingswijze kan wel van nut zijn. Pellenbarg (1979) stelt dat de klassieke benadering en de hieruit voortvloeiende modellen waarde kunnen hebben voor ondernemingen die zich alle tijd en deskundigheid kunnen veroorloven bij het uitvoeren van een locatiestrategie. De klassieke en de neoklassieke locatietheorie zijn kort samengevat een simplistische benadering om de complexe economische processen beter te begrijpen. De theorieën hebben hun waarde en hun beperkingen.

Een alternatief voor de klassieke en neoklassieke locatietheorie is de behaviorale locatietheorie, deze zal in paragraaf 2.2.3 aan de orde komen.

Na de neoklassieke locatietheorie te hebben beschreven blijkt dat de opbrengsten belangrijk zijn voor een bedrijf. Er zal daarom in dit onderzoek gevraagd worden waar de afzetmarkt van bedrijven uit Tynaarlo zich bevindt. Ook is het belangrijk vanuit het perspectief van de optimale combinatie van productiefactoren belangrijk te weten waar het personeel vandaan komt. Hierbij is het ook vanuit de notie van schaalvoordelen op een bepaalde plaats van belang te weten hoe groot het bedrijf is, hieruit komt de vraag naar het aantal werknemers dat een bedrijf in dienst heeft.

2.2.3 De behaviorale locatietheorie

In de behaviorale theorie is het oordeel over een vestigingsplaats niet de uitkomst van een berekening, maar van besluitvorming. Bij deze besluitvorming spelen verschillende persoonlijke omstandigheden en motieven een rol. De behaviorale locatietheorie is gericht op

de psychologie, dit in tegenstelling tot de klassieke theorieën die op de economie zijn gericht (De Pater, 1996). De behaviorale theorie gaat uit van een ander mensbeeld van de ondernemer en ziet een bedrijf als een sociale organisatie (Atzema, 2002). Een bedrijf wordt gezien als een organisatie die leert, inschattingen maakt en informatie verwerkt.

In de behaviorale theorie wordt de ondernemer nooit meer gezien als een economic man, zoals dat wel het geval was bij de (neo-) klassieke benaderingen. Een ondernemer als economic man wordt gezien als een illusie. Hij of zij wordt gezien als iemand die niet op de hoogte is van alle alternatieven en slechts uitgaat van een aantal alternatieve locaties, omdat een ondernemer niet alle locaties kan beoordelen op de geschiktheid voor het bedrijf.

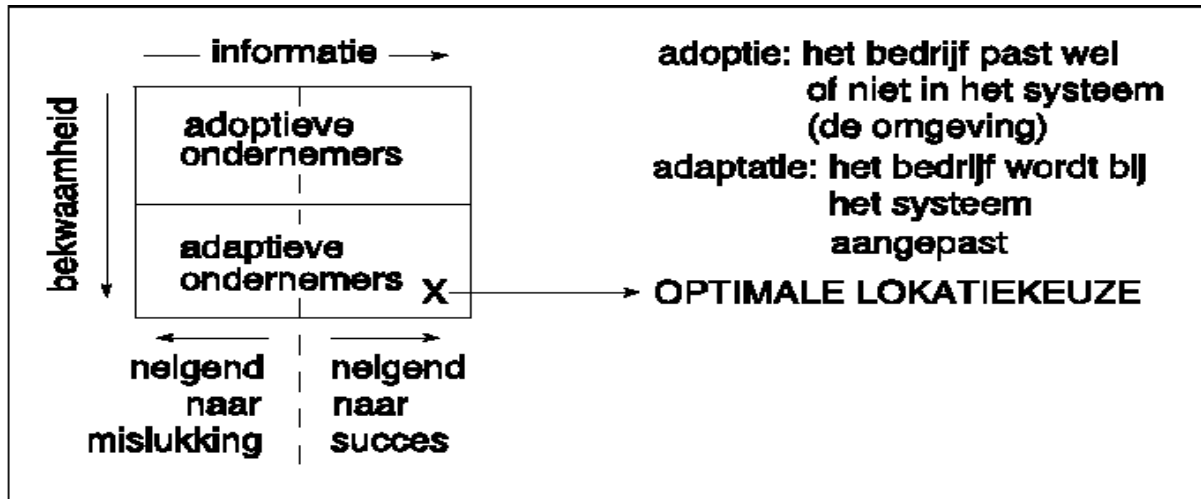
De bedrijfslocatie wordt gezien als een weerspiegeling van locatievoorkeuren die het besluitvormingsproces bepalen of bepaald worden door dit proces (Pen, 2002).

Het gedrag van een onderneming in haar omgeving wordt niet bepaald door hoe de ruimte daadwerkelijk is (datgene wat echt bestaat), maar door de perceptie (datgene wat gedacht wordt dat er bestaat) van de omgeving door de onderneming. Het handelen en het aspiratieniveau van de ondernemer wordt mede bepaald door de situatie waarin men leeft of werkt, ervaringen uit het verleden en de sociale omgeving (Atzema, 2002). Bij dit proces is het belangrijk over welke informatie de onderneming beschikt, want geen enkele onderneming is volledig geïnformeerd. En alle informatie die een onderneming krijgt is selectief. Ook kan informatie op verschillende manieren worden geïnterpreteerd, omdat iedereen een eigen 'coding mechanism' heeft (Dicken, 1990). De behaviorale benadering ziet in dat het voor een ondernemer niet mogelijk is om volledig rationeel te handelen. Daarom wordt er in deze benadering uitgegaan van drie afgezwakte vormen van rationaliteit (Pen, 2002):

1. De beperkte rationaliteit. De ondernemer wordt hierbij gezien als 'satisficer' en maakt een rationele keuze binnen de grenzen van het inschattingsvermogen en het aspiratieniveau (Atzema, 2002).
2. De procedurele rationaliteit. Hierbij wordt uitgegaan van het gegeven dat de ondernemer het complexe locatieprobleem vereenvoudigt door doelen na elkaar te bereiken en gebruik te maken van vuistregels en standaard bedrijfsprocedures (Pen, 2002).
3. De expressieve rationaliteit. Het gedrag van een ondernemer wordt hierbij niet direct bepaald door de omgeving, maar ook door historiciteit, bedrijfsinterne procedures en onvolledige informatiestromen tussen het bedrijf en de omgeving (Pen, 2002).

In de behaviorale locatietheorie ligt de nadruk dus op het locatiegedrag van ondernemers en de motieven die daarbij een rol spelen. Een van de belangrijkste aanhangers van de behaviorale benadering is Allan Pred. Pred gaat uit van de veronderstelling dat een

ondernemer niet alle informatie kan verzamelen en dat het optimaal benutten van informatie ook problemen oplevert. Deze veronderstelling heeft een gedragsmatrix opgesteld, waarin hij tracht de locatiekeuze van bedrijven te kwalificeren door de variabelen, hoeveelheid verzamelde informatie en bekwaamheid deze informatie te verwerken, tegen elkaar af te zetten.

Figuur 2.1 *Gedragsmatrix van Pred (1967) (Glas, 1996)*

Zoals uit figuur 2.1 blijkt, bevinden optimale locaties zich rechtsonder in het model en kunnen de overige locaties als suboptimaal worden omschreven. De economic man uit de neoklassieke benadering bevindt zich rechtsonder in het model. Deze wordt namelijk verondersteld alle informatie te vergaren en deze ook optimaal te verwerken. In de werkelijkheid blijkt echter dat een ondernemer niet bij machte is om alle informatie te vergaren en deze ook nog op de juiste manier te verwerken. De plaats die een onderneming inneemt in de matrix van Pred kan in de loop der tijd veranderen, ondernemers leren meer en verschuiven steeds verder in de richting van een succesvolle adapter.

Door de behaviorale benadering is er meer interesse gekomen voor de verschillen in vestigingsplaatsgedrag tussen bedrijven. Echter, ook deze benadering heeft te maken met kritiek. Het belangrijkste punt van kritiek is dat er een empirische onderbouwing ontbreekt, wat het toetsen van de theorieën moeilijk maakt (Pen, 2002).

De behaviorale locatietheorie maakt duidelijk dat een ondernemer niet volledig op de hoogte kan zijn van alle factoren die meespelen bij het kiezen van een juiste locatie. In de loop der tijd zal hij wel steeds meer kennis vergaren, maar die kennis moet hij dan ook nog eens op de juiste manier zien te verwerken. Om de reden van vestiging in de gemeente Tynaarlo te toetsen zal er daarom gevraagd worden of de ondernemer ook andere locaties heeft overwogen en waar die andere locaties zich dan bevonden. Er wordt de ondernemer gevraagd naar de reden van vertrek en naar de voor- en nadelen van zijn huidige locatie. Zo wordt er

getracht een beeld te krijgen van hoe een ondernemer zijn keuze bepaalt en welke aspecten hij belangrijk vindt.

2.2.4 De institutionele benadering

Vrijwel op hetzelfde moment dat er meer interesse kwam voor het behaviorale denken, komt er een stroming op gang die de opkomst van grote multinationale bedrijven probeert te verklaren (Pen, 2002). Deze stroming wordt bekend onder de naam 'geography of enterprise'.

Locatiebeslissingen worden in de institutionele benadering beschouwd als een uiting van de investeringsstrategie van bedrijven. De multinationals worden gezien als bedrijven die zoveel invloed hebben dat de vestigingsplaatsfactoren geen gegeven zijn. Zij kunnen de condities zelf scheppen. Dit heeft alles te maken met macht (Meester, 1999).

De grondlegger, McNee, beschrijft vier oorzaken voor de opkomst van deze stroming (Pen, 2002):

1. De opkomst van collectieve en bureaucratische besluitvorming in regionale systemen van bedrijven.
2. De toegenomen autonomie van (grote) bedrijven.
3. De groei van regionale planning door (grote) bedrijven.
4. De nieuwe rol van de overheid als 'mediator en arbitrator' bij deze regionale systemen.

De 'geography of enterprise' is een structuurtheorie, dit betekent dat de ruimtelijke organisatie van de productie en het primaire proces de grote kracht is achter bedrijfslocaties. Door de macht van grote bedrijven wordt het mogelijk met externe factoren, zoals overheden, vakbonden en andere bedrijven, te onderhandelen over vestigingsplaatscondities zoals loonniveau, belastingniveau, transportkosten, regionaal beleid, subsidies en infrastructuur (Pen, 2002). Het belang van macht blijkt ook uit het feit dat doelen en aandachtspunten van een bedrijf het resultaat zijn van de 'strijd' tussen individuen, stakeholders en coalities. Deze actoren staan vervolgens weer onder invloed van factoren uit de economische, sociale en culturele omgeving.

Bij het verklaren van de locatiedynamiek van multinationals staan het belang van nationaal beleid, arbeidsmarkten en bedrijfsstrategieën centraal. Bij de locatiekeuze is de rol van de instituties van groot belang en niet de locatiekeuze op zich. De structuur en kwaliteit van onderzoek in een regio, de R&D instellingen en science parken, de infrastructuur voor ondersteunende technologieoverdrachten en het technologiebeleid zijn de spelregels die het gedrag van economische actoren bepalen (Pen, 2002). Met andere woorden, het zijn niet de bedrijfsinterne factoren die een belangrijke rol spelen in het locatieproces, zoals het geval is

bij de klassieke benadering, maar juist de omgeving en de actoren die daar een rol in spelen zijn van groot belang.

Uit het bespreken van de institutionele theorie blijkt dat deze niet erg relevant is voor de gemeente Tynaarlo. In de gemeente Tynaarlo bevinden zich wel grote bedrijven maar niet de zogenaamde multinationals waarover in de institutionele benadering wordt gesproken.

Uit bovenstaande paragrafen is naar voren gekomen dat er in de loop der tijd verschillende stromingen zijn geweest op het gebied van de locatiekeuze van een bedrijf. De stromingen en visies zijn vaak een product van de tijd waarin ze naar voren komen. Momenteel is er dan ook veel aandacht voor de institutionele benadering, met name door de economie van deze tijd die steeds internationaler aan het worden is.

2.3 Demografie van bedrijven

Voor een ondernemer zijn oprichting, verplaatsing en beëindiging van de onderneming cruciale gebeurtenissen. Deze gebeurtenissen zijn te vergelijken met geboorte, migratie en overlijden in het bestaan van de mens. Er wordt in dit geval ook wel gesproken van ‘demografie van bedrijven’. Demografie van bedrijven is niet helemaal hetzelfde als de demografie van de mens, zo kunnen bedrijven groeien en krimpen en is er van vruchtbaarheid bij bedrijven geen sprake. Er wordt wel gewerkt met een geboorte- of oprichtingscijfer. De demografie van bedrijven is ook te vergelijken op de punten sterfte en migratie. Een bedrijf kan opgeheven worden en verplaatsen (van Wissen, 2000).

De cruciale gebeurtenissen in het bestaan van een bedrijf zijn altijd het gevolg van menselijke beslissingen. Er dient wel onderscheid gemaakt te worden tussen de verschillende soorten vestigingen. Het kan gaan om een bedrijf met maar één vestiging, een zogenaamde ‘single plant’, maar ook om een hoofd- of nevenvestiging van een bedrijf bestaande uit meerdere vestigingen een zogenaamde ‘multi plant’.

Een beginnende ondernemer heeft rekening te houden met zoveel zaken dat er vaak voor de keuze van een vestigingsplaats weinig aandacht is. In dat geval vestigt de ondernemer zich meestal in de buurt van de eigen woonomgeving. Ook zouden de tijd en kosten die gemoeid zijn met het zoeken naar de meest geschikte locatie geen voordeel opleveren voor een startende ondernemer (Meester, 1999). Daarentegen wordt er bij het uitbreiden van een multi plant door het creëren van een nieuwe vestiging grondig onderzoek verricht om een geschikte locatie te vinden.

Verplaatsing van een vestiging betekent dat een bestaande vestiging wordt gesloten. Hiervoor komt elders een andere vestiging in de plaats. Een ondernemer zal zijn bedrijf verplaatsen als

de oude vestigingsplaats niet meer voldoet aan de door het bedrijf gestelde eisen. Of wanneer de vestigingscondities op de nieuwe locatie beter zijn dan op de oude (Meester, 1999).

Een verplaatsing van een single plant is zeer ingrijpend. In dit geval kan men spreken van bedrijfsmigratie. De verplaatsing van een bedrijf van een multi plant zal meestal dienen ter verbetering van de structuur van het bedrijf als geheel.

De keuze van een vestigingsplaats is te beschouwen als een investeringsbeslissing van een individuele ondernemer. In de volgende paragraaf zal hier verder op in worden gegaan.

Om te onderzoeken in welke fase de bedrijven in de gemeente Tynaarlo zich bevinden zal er gevraagd worden of een bedrijf een nieuwe vestiging is of een verplaatsing. Hierbij is ook van belang hoe lang een bedrijf op zijn huidige locatie is gevestigd. De verhuisgeneigdheid van de bedrijven komt ook aan de orde. Dit heeft ook te maken met paragraaf 2.4 die gaat over de bedrijfsmigratie.

2.4 Bedrijfsmigratie

Bedrijven verhuizen, dat is een gegeven. Jaarlijks verplaatsen zich tussen de 30.000 en 70.000 bedrijven in Nederland. Dit komt overeen met ongeveer 5 tot 8% van de bedrijven (Louw, 2004). Maar waarom verplaatsen bedrijven zich? De (neo-)klassieke benadering zou zeggen dat een bedrijf op zoek is naar een locatie waar de kosten zo laag mogelijk gehouden kunnen worden en/of waar sprake is van winstmaximalisatie. Tegenwoordig spelen echter ook andere factoren een rol bij het bepalen van een nieuwe bedrijfslocatie.

De ondernemer heeft te maken met verschillende factoren en deze zal de positieve en negatieve aspecten van de nieuwe locatie tegen elkaar af moeten wegen. Echter, zoals bij de locatietheorieën naar voren is gekomen, kan een ondernemer onmogelijk over alle informatie beschikken. Ook persoonlijke omstandigheden en ervaring spelen een rol. Dit maakt het voor een ondernemer vrijwel onmogelijk om op een objectieve manier een keuze te maken voor een nieuwe locatie. Vooral voor de verder weg gelegen plaatsen overheerst vaak een subjectieve perceptie, omdat de ondernemer slechts in beperkte mate is geïnformeerd. De meeste en ook vaak meest correcte informatie heeft een ondernemer over de eigen regio.

Het is voor een ondernemer van essentieel belang om te bepalen welke vestigingsplaatsfactoren voor het betreffende bedrijf van belang zijn en dus met welke factoren rekening moet worden gehouden bij het bepalen van een nieuwe locatie. Als een ondernemer geen rekening houdt met een aantal belangrijke factoren, is de kans aanwezig dat een ondernemer de verkeerde locatie kiest, met alle gevolgen van dien.

Er is een aantal motieven aan te wijzen waarom een bedrijf al dan niet gaat verhuizen. Deze kunnen worden onderverdeeld in push-, pull- en keepfactoren. Pushfactoren zijn redenen waarom bedrijven besluiten de oude locatie te verlaten. Pullfactoren zijn aantrekkende factoren vanuit de nieuwe locatie waar het bedrijf zich vestigt. Keepfactoren kunnen worden omschreven als aspecten die een bedrijf doen besluiten af te zien van een verplaatsing (Pen, 2002). Een bedrijf zal uiteindelijk pas echt overgaan tot verhuizing als de pull- en pushfactoren niet meer opwegen tegen de keepfactoren. In de volgende paragrafen zullen deze factoren verder worden behandeld.

Pushfactoren

De pushfactoren zijn factoren die een ondernemer als negatief ervaart op de huidige locatie. Ze dragen er aan bij dat een ondernemer het bedrijf wil verplaatsen. De pushfactoren kunnen betrekking hebben op de 'site' en op de 'situation' (van Asperen, 2001).

- Site-factoren hebben betrekking op het terrein en het pand van vestiging. Voorbeelden van deze factoren zijn weinig parkeergelegenheid en de uitbreidingsmogelijkheden. Ontwikkelingen binnen het bedrijf, zoals groei, fusie en overname, hebben vaak tot gevolg dat een locatie niet meer aan de eisen voldoet.
- Situation-factoren hebben betrekking op de ligging van het bedrijf ten opzichte van belangrijke productiefactoren, ook wel de relatieve ligging genoemd. Infrastructuur en bereikbaarheid spelen hierbij een belangrijke rol. Voorbeelden van deze factoren zijn de afstand tot de woonplaatsen van het personeel, de leveranciers en klanten en de bereikbaarheid.

Pullfactoren

Naast pushfactoren zijn er de pullfactoren. Het zijn de factoren die leiden tot een voorkeur voor een bepaalde nieuwe vestigingsplaats. Vaak zijn het de pushfactoren van de oude locatie die de pullfactoren voor een nieuwe locatie zijn. Voorbeelden van deze factoren zijn uitbreidingsmogelijkheden, en een betere bereikbaarheid.

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de motieven waarom bedrijven gaan verplaatsen. Uit onderzoek van Van Steen (1998) kan een rangorde van push- en pullfactoren worden afgeleid. Onderstaande figuur (2.2) kan echter iets vertekenend zijn, omdat veel van deze factoren de individuele voorkeur van een bedrijf benadrukken. Ook is de samenhang tussen de factoren achterwege gelaten, waardoor het niet duidelijk is in welke mate factoren elkaar versterken of verzwakken.

Pushfactoren	Pullfactoren
1. Onmogelijkheid uitbreiding	1. Mogelijkheid uitbreiding
2. Pand niet representatief	2. Pand representatief
3. Parkeermogelijkheden	3. Parkeermogelijkheden
4. Aan- en afvoer van goederen	4. Bereikbaarheid auto
5. Bereikbaarheid auto	5. Aan- en afvoer goederen
6. Ligging t.o.v. afnemers/ consumenten	6. Pand is groter
7. Ligging t.o.v. leveranciers	7. Ligging t.o.v. afnemers/ consumenten
8. Kwaliteit woonomgeving	8. Bereikbaarheid openbaar vervoer
9. Sloop/onteigening/brand/verkoop pand	9. Ligging t.o.v. leveranciers
10. Fusie/reorganisatie	10. Kwaliteit woonomgeving

Figuur 2.2 *Push- en pullfactoren voor bedrijven (Adema, 2003 en Pen, 2002)*

Het verplaatsen van een bedrijf is voor de meeste ondernemers een complexe aangelegenheid, een goede locatiekeuze is vaak essentieel voor een bedrijf. Gemiddeld gezien spelen twee tot drie pushfactoren een belangrijke rol en drie tot vier pullfactoren.

Keepfactoren

Keepfactoren zijn argumenten die een bedrijf op de bestaande locatie vasthouden en dus aanleiding zijn om niet te verhuizen. Keepfactoren hebben vaak betrekking op de nadelen die zijn verbonden aan een bedrijfsverplaatsing (Atzema, 2002). Arbeidsmarktoverwegingen spelen een belangrijke rol bij het al dan niet verplaatsen van het bedrijf. Ondernemers zijn bang personeel te verliezen. Verder speelt nog mee dat ondernemers een compensatieregeling moeten treffen voor het personeel als de nieuwe vestiging ver van de oude af ligt. Hierbij kan het gaan om een financiële tegemoetkoming in onder andere de reis- en verhuiskosten.

Een andere belangrijke keepfactor is van emotionele aard. Hierbij speelt het zogenaamde 'neighbourhood effect' een rol (Atzema, 2002). Hiermee wordt bedoeld dat mensen de voorkeur geven aan de eigen omgeving, waarmee men vertrouwd is. Het bedrijf heeft ook vaak een bepaalde band met de omgeving, zoals dat het er is opgericht of het een familiebedrijf is. Dit maakt het voor een ondernemer erg moeilijk om een bepaalde locatie te verlaten.

Uit deze paragraaf blijkt dat er verschillende push-, pull- en keepfactoren zijn. Dit wordt onderzocht door de voor- en nadelen van de bedrijventerreinen in Tynaarlo te onderzoeken.

Hoofdstuk 3 Bedrijventerreinen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen onderwerpen aan de orde met betrekking tot bedrijventerreinen. Aan de hand van een aantal publicaties van het ministerie van economische zaken wordt het aanbod van bedrijventerreinen in Nederland besproken en hoe een bedrijventerrein het beste gepland kan worden. Er blijkt dat er veel belangengroepen meespelen met allemaal hun eigen eisen.

3.2 Aanbod bedrijventerreinen in Nederland

In het convenant Samenwerking in de regio (2002a), uitgegeven door het ministerie van economische zaken, wordt gekeken naar het huidige aanbod van bedrijventerreinen in Nederland. De partijen die betrokken zijn bij deze uitgave zijn de Staatssecretaris van Economische Zaken, de colleges van Gedeputeerde Staten van de provincies, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), de minister van Verkeer en Waterstaat en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM).

Als doelstelling ten aanzien van bedrijventerrein zegt het convenant het volgende:

Om economische groei te kunnen waarborgen is een gezamenlijke inspanning van Rijk, provincies, gemeenten en bedrijfsleven noodzakelijk om tijdig een aan de vraag beantwoordend aanbod van bedrijventerreinen (zowel kwantitatief als kwalitatief) te realiseren (MINEZ, 2002a).

Er wordt geconstateerd dat er een tekort is aan kwalitatief goede bedrijfslocaties op de juiste plaats. Dit tekort dreigt alleen maar op te lopen. Hierdoor wordt de economische en de werkgelegenheidsgroei onder druk gezet. Een excellent vestigingsklimaat en goede bedrijventerreinen zijn noodzakelijk voor behoud en groei van de bedrijvigheid. Provincies en gemeenten zijn de belangrijkste partijen bij het bedrijfsomgevingsbeleid. Uit onderzoek blijkt dat ongeveer 1/3 van de bedrijventerreinen is verouderd, daarom moet er veel aandacht worden besteed aan herstructurering van de reeds bestaande bedrijventerreinen. Het plannen en reserveren van bedrijventerreinen moet zoveel mogelijk op bovenlokale schaal worden aangepakt. Bij het realiseren van bedrijventerreinen is het ook zinvol om private marktpartijen erbij te betrekken. Zij hebben inzicht in de kwalitatieve wensen van de ondernemers die zich willen en of moeten vestigen op een bedrijventerrein. Er moet meer aandacht besteed worden aan duurzaamheid als kwaliteit van nieuwe en reeds bestaande bedrijventerreinen. Dit is vanwege milieu- en economische redenen van belang. Om deze

duurzaamheid te realiseren is er samenwerking nodig van en tussen de overheden en bedrijven. Tenslotte is er voor verdere economische groei een vervoersefficiënte goederenstroom nodig (MINEZ, 2002a).

3.3 Plannen van bedrijventerreinen

Het is niet gemakkelijk om bedrijventerreinen te plannen in Nederland, er spelen vele belangen mee. Elke belangengroep wil dat de planning van een bedrijventerrein zoveel mogelijk aan zijn eisen voldoet. Hierdoor kost het zeer veel tijd voordat het te plannen bedrijventerrein er daadwerkelijk is.

Voor gemeenten is bij het stimuleren van boven(lokal) economische ontwikkelingen en het creëren van een concurrerend vestigingsklimaat voor het bedrijfsleven een belangrijke rol weggelegd. Individuele gemeentes komen steeds meer tot het besef dat samenwerking op het economische beleidsterrein nodig is. Vraagstukken met betrekking tot bijvoorbeeld bedrijventerreinen, infrastructuur en de arbeidsmarkt vragen om een bovenlokale aanpak van het economische beleid. Via intergemeentelijke samenwerking kunnen gemeenten hun krachten bundelen en zo hun invloed binnen het economische krachtsveld vergroten (MINEZ, 2004).

Het ontwikkelen van een bedrijventerrein kost in Nederland gemiddeld 7 à 8 jaar. Dit is de tijd vanaf het tijdstip dat de planvorming begint tot aan het opleveren van de eerste kavels. Er zijn economische doelstellingen, belangen van omwonenden, doelstellingen met betrekking tot de grondexploitatie, uitgangspunten voor ruimtelijke kwaliteit, stedenbouwkundige ambities, milieunormen en ambities op het gebied van duurzaamheid. Een gestructureerde aanpak van het planningsproces en inzet van het juiste instrumentarium ondersteunen een voorspoedig verloop van dit proces.

Het is vanwege de lange duur dus nodig om vroegtijdig te beginnen met het planningsproces. Het vroegtijdig reserveren van ruimte brengt een aantal spanningsvelden met zich mee. Het gaat daarbij om het tijdig willen vastleggen van bestemmingen enerzijds en voldoende ruimte willen houden voor verdere ideevorming, initiatieven en creativiteit van burgers en bedrijven anderzijds. De bestaande wet- en regelgeving biedt voldoende mogelijkheden om met deze spanningsvelden om te gaan. De Wet op de Ruimtelijke Ordening maakt het mogelijk om globale, eventueel in een later stadium uit te werken bestemmingsplannen te maken en om artikelen op te nemen die de flexibiliteit van het plan garanderen. Deze mogelijkheden worden niet altijd ten volle benut. Bestemmingsplannen bevatten soms detailleringen die de planrealisatie kunnen belemmeren. Om die detaillering te voorkomen moeten gemeenten sober bestemmen. Dit houdt in dat er alleen functioneel ruimtelijk bestemd wordt (Minez, 2002a).

Er wordt veel tijd verloren bij het plannen van bedrijventerreinen door een gebrek aan maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak voor de plannen. Om inzicht te krijgen in de belanghebbenden in en rondom het plangebied is het verstandig om een actorenanalyse te maken. Met behulp van een actorenanalyse kan vooraf inzicht worden verkregen in de te verwachten weerstand en hoe om te gaan met deze weerstand (Minez, 2002a).

3.4 Lokale bedrijventerreinen

In dit onderzoek wordt veel aandacht besteed aan lokale bedrijvigheid, maar wat is nu eigenlijk lokale bedrijvigheid? Het Provinciaal omgevingsplan beschrijft lokale bedrijvigheid als volgt: bedrijvigheid die reeds ter plaatse gevestigd is, maar door groei van het bedrijf, of door andere productiemethoden dan wel hinder voor de directe omgeving, behoefte heeft aan een nieuwe vestigingsplek. Voorts vallen er nieuwe bedrijven onder die grotendeels produceren voor de lokale afzetmarkt (provincie Drenthe, 2003). Op de website van de gemeente Tynaarlo (www.Tynaarlo.nl) worden lokale bedrijven beschreven als: bedrijven die elders in de gemeente gevestigd zijn en naar een bedrijventerrein willen of moeten verhuizen. Op de website van Noord-Holland (www.noord-holland.nl) wordt lokale bedrijvigheid beschreven als: bedrijven die voor hun bedrijfseconomisch functioneren afhankelijk zijn van de binding met de huidige gemeente of binnen die gemeente een aantoonbare functie hebben.

Het gaat dus om bedrijven die reeds in de gemeente gevestigd zijn en het gaat dan om bedrijven die voor hun bedrijfseconomisch functioneren een binding hebben met de gemeente waarin ze gevestigd zijn. Bij dit bedrijfseconomisch functioneren moet dan gedacht worden aan het personeel en de toeleveranciers die uit de buurt komen van het bedrijf en het produceren voor de lokale afzetmarkt. Deze drie criteria zullen in de enquête onderzocht worden en op basis hiervan wordt bekeken of de bedrijven die gevestigd zijn in de gemeente Tynaarlo ook lokaal gebonden zijn.

Hoofdstuk 4 Beleidskaders en wetgeving

4.1 Inleiding

Om het probleem van het onderzoek beter te begrijpen is het nodig de relevante beleidsstukken en de wetgeving te beschrijven. Er zijn veel beleidskaders van toepassing op het gebied van de gemeente Tynaarlo. Er zijn verschillende visies op het gebied, uit deze visies blijkt dat er verschillende plannen zijn voor het gebied. Zo ontstaat er onduidelijkheid over wat waar wel mag worden gepland en wat niet. Er is sprake van een spanningsveld tussen de verschillende beleidsstukken en overheden. De beleidskaders en de wetgeving die van toepassing zijn voor bedrijventerreinen worden ieder apart beschreven in verschillende paragrafen. Eerst wordt de rol van de verschillende overheden besproken. Niet alleen de gemeente Tynaarlo komt aan bod, maar het gehele Noorden en Nederland omdat Tynaarlo hier ook onderdeel van uitmaakt en te maken heeft met dezelfde beleidskaders en regels als de rest van de regio en Nederland.

Gemeenten moeten het beleid voor bedrijventerreinen afstemmen op dat van het Rijk en de provincie. De onderlinge verhouding tussen de verschillende overheidsorganen is echter niet hiërarchisch te noemen, maar eerder andersom. In plaats van dat het Rijk het beleid vaststelt, de provincie het uitwerkt en de gemeente het uitvoert, neemt de gemeente juist het initiatief binnen de vastgestelde kaders. De gemeente moet het bestemmingsplan, wat ten grondslag ligt aan de ontwikkeling van bedrijventerreinen, laten goedkeuren door de provincie. Het Rijk heeft de bevoegdheid deze goedkeuring te vervangen door een eigen besluit. Ook mogen Rijk en provincie gemeenten verplichten een bestemmingsplan vast te stellen of te herzien. In de praktijk blijkt echter dat er vrijwel nooit van deze bevoegdheden gebruik wordt gemaakt (Louw, 2004).

4.2 De gemeente

De gemeente heeft veel invloed op het ruimtelijk beleid binnen haar grenzen. Die invloed heeft ze via het bestemmingsplan. Een gemeente kan zelf kiezen om voor haar grondgebied of een gedeelte ervan bestemmingsplannen vast te stellen. In het bestemmingsplan wordt aangegeven hoe de grond en de gebouwen erop gebruikt mogen worden. Het bestemmingsplan is de enige plansoort die de burger rechtstreeks bindt. Het geeft rechtszekerheid aan de belanghebbenden voor zo'n gebied.

Goede bestemmingsplannen voor bedrijventerreinen bieden de ruimte voor economische ontwikkeling en groei van de werkgelegenheid. Ze geven bedrijven die zich willen vestigen of willen verplaatsen informatie over vestigingsmogelijkheden. Ook de andere betrokkenen

in een gebied weten op die manier welke ontwikkelingen ze kunnen verwachten. Het bestemmingsplan is een toetsingskader voor allerlei belanghebbenden. Artikel 10 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) verplicht gemeenten om een bestemmingsplan vast te stellen voor alle grond buiten de bebouwde kom. Voor het gebied binnen de bebouwde kom hoeft dat niet, maar dat wordt wel sterk aangeraden (Voogd, 1999) (Minez, 2002a).

4.3 De provincie

De provincie neemt in de ruimtelijke ordening een belangrijke positie in. Ze staat tussen het rijks- en gemeentelijk beleid. De provincie is verantwoordelijk voor de uitwerking van de nationale beleidskaders en voor de toetsing van het gemeentelijk beleid. De provincie heeft daarvoor vijf wettelijke instrumenten:

- De provincie is betrokken bij de planvorming.
- De provincie toetst de plannen van gemeenten en waterschappen.
- De provincie kan met aanvullende regels komen.
- De provincie kan vergunningen en ontheffingen verlenen.
- De provincie beschikt over een handhavingsbeleid.

De visie van de provincie op de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen wordt vastgelegd in het streekplan. Het streekplan vervult verschillende functies. Het is een ruimtelijk ontwikkelingsplan voor de regio, een toetsingskader voor het gemeentelijke beleid en het is een integratiekader voor het sectorbeleid (Voogd, 1999). In een streekplan wordt onder andere aangegeven waar woningbouwlocaties of bedrijventerreinen mogen komen, welke gebieden voor recreatie worden gereserveerd en waar natuurlijk waardevolle gebieden liggen waarmee voorzichtig moet worden omgesprongen. Wat betreft de bedrijventerreinen richt de provincie zich met name op het maken van vraagramingen en op het aanwijzen van locaties die gemeenten kunnen ontwikkelen.

De provincie toetst gemeentelijke bestemmingsplannen aan de uitgangspunten van het streekplan om te zien of er geen tegenstrijdigheden zijn. Wanneer een bestemmingsplan afwijkt kan de provincie ertoe besluiten de gemeente geen goedkeuring te verlenen (Voogd, 1999).

4.4 De rijksoverheid

De belangrijkste nota die door het Rijk wordt vastgesteld is de Nota Ruimte (2004), de voorganger van deze nota is de VINEX. Door het publiceren van deze nota wil de rijksoverheid invloed uitoefenen op andere overheden. In de Nota Ruimte staat de ruimte

voor ontwikkeling centraal en er wordt uitgegaan van het motto 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. Hiermee wordt ook de rol van de nationale overheid duidelijk, welke veranderd is. Eerder bemoeide het rijk zich regelmatig met relatief kleine en regionale aangelegenheden. Nu wil de nationale overheid zich intensief bemoeien met de uitwerking van het beleid en de uitvoering die betrekking heeft op de selectie van gebieden en netwerken die onderdeel uitmaken van de nationale Ruimtelijke Hoofdstructuur (RHS). Daarbuiten stelt het rijk zich terughoudend en selectief op en zullen de verantwoordelijkheden bij de lagere overheden liggen.

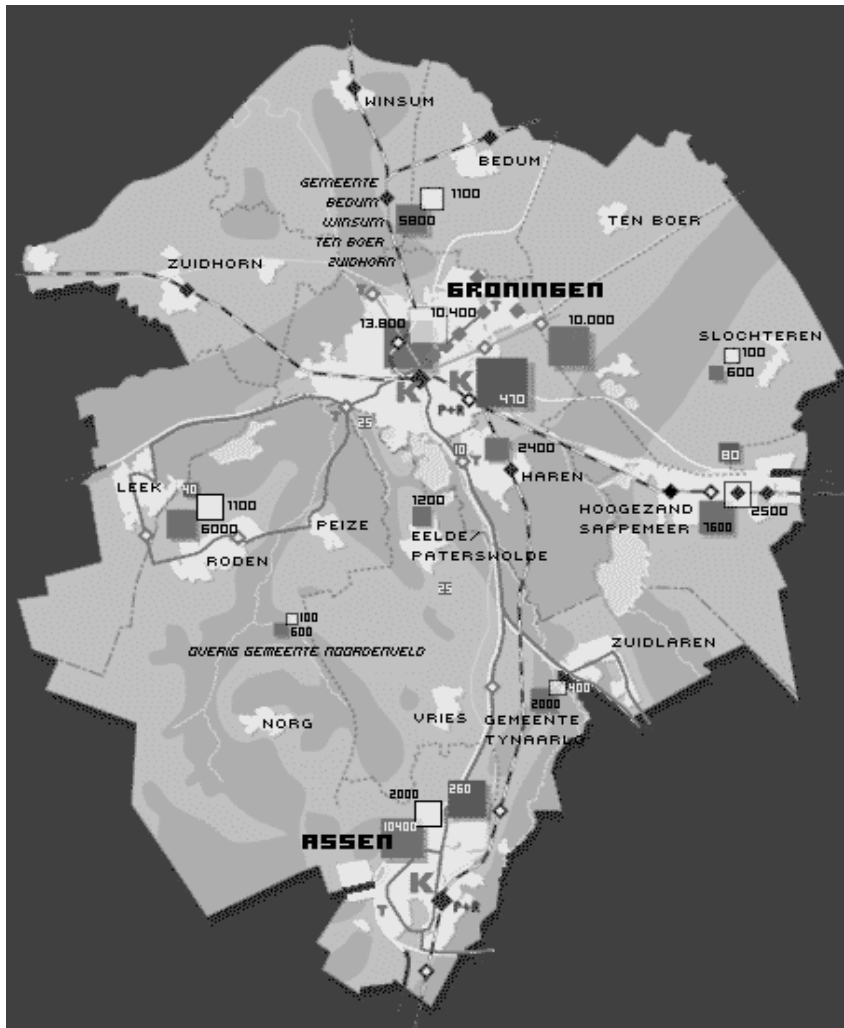
4.5 Beleidskaders

Er is een aantal beleidskaders opgesteld dat betrekking heeft op de gemeente Tynaarlo en dan specifiek op de bedrijvigheid. Er bestaat een spanningsveld tussen de verschillende beleidskaders. In deze paragraaf zullen de belangrijkste nota's worden besproken, met name welke afkomstig zijn van de provinciale en gemeentelijke overheid.

4.5.1 Regiovisie Groningen- Assen 2030

De regio Groningen – Assen neemt een bijzondere positie binnen Noord-Nederland in. De regio heeft als 'stedelijk netwerk' een taak en een verantwoordelijkheid voor een veel groter gebied dan de regio alleen. De regio Groningen – Assen wordt gezien als de motor voor het hele Noorden.

In de regio wordt sinds de jaren '90 beter samengewerkt. In 1996 werd er door de bestuurders in de regio Groningen – Assen een visie voor de hele regio gepresenteerd. In 1999 werd die visie vastgelegd in gedetailleerde afspraken over woningbouw, bereikbaarheid, bedrijvigheid, leefbaarheid, landbouw, natuur, water en recreatie en toerisme. Deze visie wordt de Regiovisie Groningen- Assen genoemd. De regiovisie is ontstaan uit een strategische samenwerking tussen de steden Groningen en Assen, de daar omheen liggende gemeenten en de provincies Groningen en Drenthe (zie figuur 4.1). De regiovisie Groningen – Assen 2030 is in het voorjaar van 2004 geactualiseerd. Op 29 november 2004 hebben de bestuurders van de 12 gemeenten en de 2 provincies Groningen en Drenthe, de deelnemers in de regio Groningen-Assen, het nieuwe samenwerkingsconvenant ondertekend. Met deze ondertekening is ook de geactualiseerde Regiovisie Groningen-Assen 2030 en het Meerjaren Investeringsprogramma 2005 t/m 2009 bestuurlijk vastgesteld. Daarmee is het startsein gegeven voor de uitvoering van regionale projecten met een investeringsomvang van bijna 1 miljard euro (www.regiovisie.nl bezocht op 30 november 2004). De regiovisie legt de nadruk op de ontwikkelingsmogelijkheden van de regio (Gemeente Tynaarlo, 2004b). Elk jaar storten de deelnemers 4,5 miljoen euro in het speciaal opgerichte regiofonds.

De Regiovisie Groningen-Aspen 2030 in hoofdlijnen

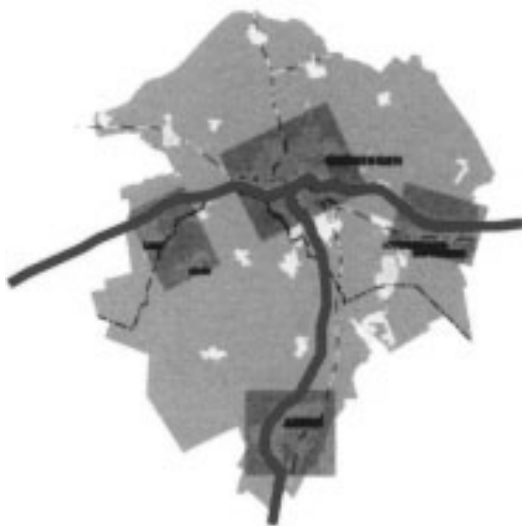
- * Twee sterke steden - Groningen en Assen - waar wonen, werken en voorzieningen zijn geconcentreerd.
- * Schragende kernen Roden, Leek en Hoogezand-Sappemeer, met aanvullende ruimte voor wonen en werken.
- * Schakelkernen Zuidhorn, Winsum, Bedum en Ten Boer, als brug tussen stad en platteland met voldoende voorzieningen voor de bevolking in het omliggende landelijke gebied.
- * Gemeenten als Tynaarlo, Haren en Slochteren, die helpen de kwaliteit van het landelijk gebied te bewaken en voorzien in de behoefte aan mooi gelegen woningen grenzend aan de stad Groningen.
- * Een groen netwerk dat als natuur- en belevingswaardevolle onderlegger de conramal vormt voor het stedelijk gebied.
- * Een netwerk van openbaar vervoer dat zorgt voor een goede onderlinge bereikbaarheid.
- * Goede verbindingen via weg, spoor, lucht en water met de Randstad, Duitsland en andere belangrijke regio's.

Figuur 4.1 *Gebied regiovisie met de hoofdlijnen (www.regiovisie.nl)*

Sindsdien werken alle partijen in de regio samen om deze afspraken te realiseren. Er zijn afspraken gemaakt over allerlei ontwikkelingen die de regio gaat doormaken. Het is de

bedoeling dat de gemeenten niet elkaars concurrenten zijn, maar dat ze mogelijkheden creëren waardoor ze elkaar aanvullen en versterken. Het idee daar achter is dat iedereen in de regio daar van profiteert. Voogd geeft hierover in het boek facetten van de planologie (1999) als voorbeeld dat het kan voorkomen dat gemeenten alleen maar bezig zijn met hun eigen project terwijl er als gevolg daarvan negatieve effecten zijn voor de rest van de regio. Door een initiatief als de Regiovisie kan dit probleem worden ondervangen.

Er is een zogenaamde T-structuur rond Groningen, Assen, Leek/Roden en Hoogezand-Sappemeer. Deze structuur bevindt zich langs de internationale verbindingen: de autosnelwegen A28 en de A7 en de spoorlijnen (zie figuur 4.2). In deze T-structuur moeten de grootste uitbreidings- en vernieuwingsopgaven worden geconcentreerd. Op die manier kan er optimaal gebruik worden gemaakt van de infrastructuur en de voorzieningen. De landschappelijke gebieden kunnen op deze manier de cultuurhistorische, natuurlijke, recreatieve en agrarische kwaliteiten behouden (Regiovisie, 1999).

Figuur 4.2 *T-structuur* (www.gemeentenoordenveld.nl)

Het doel van de regiovisie is om de regio Groningen-Assen rond 2030 ontwikkeld te hebben tot een nationaal en internationaal herkenbare economisch regio. Stedelijk en landelijk gebied moeten elkaar hierbij aanvullen en versterken (www.regiovisie.nl).

De regio heeft verschillende kwaliteiten die moeten worden benut en benadrukt (Regiovisie, 1999). Het is een gebied met afwisselende landschappen, met landbouw en natuur, en met beslotenheid en ruimte. Verder bestaat het gebied uit zowel steden als dorpen en is er dus sprake van drukte en rust (Regiovisie, 1999). In de regio wordt er gewerkt aan de economische ontwikkeling en aan het verkleinen van de achterstanden op de arbeidsmarkt. Ook zijn er aantrekkelijke woonmilieus gerealiseerd, bijvoorbeeld door het opknappen van

verouderde wijken. Gezien de omvang en het belang van de landschappelijke waarden wordt er ook gewerkt aan het beschermen van deze landschappelijke kwaliteiten.

De regiovisie voorziet een groei van de regionale economie met 2% per jaar. Dit betekent dat er tot het jaar 2030 ongeveer 60.000 nieuwe arbeidsplaatsen bij moeten komen. Om dit te realiseren is het nodig om samen te werken op het gebied van regionale bedrijvenlocaties. De benodigde ruimte wil de regio zoveel mogelijk concentreren in de T-structuur, figuur 4.2. Het gaat om bijna 1000 ha aan nieuwe bedrijventerreinen en 600.000 vierkante meter kantoorruimte (www.Regiovisie.nl).

Om de gestelde doelen te bereiken is er veel ruimte nodig. Er is niet alleen ruimte nodig voor nieuwe bouwlocaties, bedrijventerreinen en kantoren, maar ook voor natuur en waterberging. Het is de bedoeling dat de kernkwaliteiten worden gerespecteerd en versterkt. Dit houdt in dat gebiedseigen natuurlijke en cultuurhistorische karakteristieken serieus worden genomen (Regiovisie, 1999).

De landschappelijke kwaliteit en diversiteit binnen de regio moeten bewaakt worden en nieuwe ontwikkelingen moeten daarop worden afgestemd. Om de landschappelijke waarden te behouden moet ongebreidelde stedelijke aanleg langs infrastructuur worden voorkomen. Waterbolk (1999) schetst in zijn boek de gevaren voor de culturele hoofdstructuur van Drenthe. Hij ziet grootschalige landschapsplannen zoals de Regiovisie Groningen – Assen 2030 als bedreiging voor het Hunzedal. Hij stelt ook dat bij de presentatie van de plannen voor het Hunzedal op het Keuningscongres in maart 1995 vele landschapsarchitecten geen enkel oog hebben voor de aanwezige cultuurhistorische structuren en de betekenis daarvan voor de identiteit van het landschap waarin zij (de landschapsarchitecten) hun plannen plaatsen. Langs de autoweg en de spoorlijn die de as Groningen – Assen vormen, bevinden zich volgens hem uiterst waardevolle landschappen die om een zeer zorgvuldige planologische benadering vragen. Als voorbeeld hoe het niet moet noemt Waterbolk (1999) het industrieterrein Vriezerbrug.

In de regiovisie wordt gesproken over het begrip Regiopark. Het wordt als een regionale verantwoordelijkheid gezien om in het landelijke gebied te investeren. Onder dit begrip wordt een aantal initiatieven samengevoegd. De ontwikkeling van het 'park' krijgt gestalte in het Regionaal Landschapsonwikkelingsplan, in de ontwikkeling van de ecologische en cultuurhistorische waardevolle gebieden, en in het zoeken naar een invulling voor gebieden waar de agrarische sector onder druk staat. Volgens de regiovisie gaat er de komende jaren flink geïnvesteerd worden in natuur en landschap. Gebieden waar dat gaat gebeuren zijn de stroomdalen van het Eelder- en Peizerdiep, de Drentsche Aa en de Hunze en het gebied Middag-Humsterland (het wierdenland ten noordwesten van de stad Groningen).

Ook moet er geïnvesteerd worden in een samenhangende ontwikkeling van een leefbaar landelijk gebied met beheersbare en natuurlijke waterhuishouding in de stroomgebieden, ontwikkeling van de (ook nationaal beoogde) ecologische hoofdstructuur, perspectief voor de landbouw binnen de ruimtelijke mogelijkheden en instandhouding van waardevolle landschappen.

4.5.2 Kompas voor het Noorden

Het Kompas voor het Noorden is een programma met maatregelen voor Noord-Nederland. Van 2000 tot 2006 is er 2,27 miljard euro aan overheidsgeld beschikbaar voor projecten die meer werkgelegenheid creëren. Dit wordt nodig geacht omdat de noordelijke economie de afgelopen decennia zich minder heeft ontwikkeld dan de rest van Nederland (SNN, 1999).

Het Kompas voor het Noorden is een uitgave van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN). In het SNN zijn de provincies Drenthe, Fryslân en Groningen vertegenwoordigd. Het programma geeft de hoofdlijnen aan van de ontwikkelingen die moeten worden gerealiseerd en is een richtlijn voor de concrete projecten die in het kader hiervan worden uitgevoerd.

In het Kompas wordt gekozen voor een driesporenbeleid. Hierbij wordt een versterkte economische groei gecombineerd met het behoud en de versterking van natuurlijke, landschappelijke en milieuwaarden. Dit beleid wordt vervolgens uitgewerkt aan de hand van drie deelprogramma's, namelijk economische gebieden/versterking marktsector, stedelijke centra en landelijk gebied.

Voor de gemeente Tynaarlo is met name het programma economische kerngebieden/versterking marktsector van belang. In het Noorden is tweederde van de economische activiteiten gevestigd in vijf kernzones, deze kernzones zijn (SNN, 2003):

- Regio Roden/Leek – Groningen – Assen – Veendam – Winschoten
- Regio Sneek – Heerenveen – Drachten (A7-zone Fryslân)
- De stedenband (Zwolle -) Meppel – Hoogeveen – Emmen/Coevorden
- Het gebied Leeuwarden – Harlingen (Westergozone)
- Het Eemsmondgebied

De gemeente Tynaarlo maakt deel uit van de eerste kernzone. De ruimtevraag naar bedrijventerreinen is in die kernzones naar verhouding ongeveer gelijk. In de kernzones bevindt zich 68% van de in totaal 6.000 ha bedrijventerreinen. Het Kompas voor het Noorden vindt het wenselijk om een bundeling van economische activiteiten in de 5 economische

kernzones tot stand te brengen. Wanneer wordt uitgegaan van het uitgiftetempo van 1997 dan blijkt dat er in de kernzones 872 ha terstond uitgeefbaar bedrijventerrein aanwezig is. Deze 872 ha is iets meer dan de helft van de totale uitgeefbare hoeveelheid bedrijventerrein.

In het Kompas voor het Noorden wordt een analyse gemaakt van de sterke en zwakke punten van Noord-Nederland. Noord-Nederland beschikt ruimtelijk gezien over kwaliteiten die in veel andere regio's afwezig zijn. Zo is er bijvoorbeeld veel ruimte, rust en groen. Door deze aspecten heerst er een goed woon- en werkklimaat. Dit wordt wel bedreigd door de verstedelijking.

In Noord-Nederland is gekozen voor beleid waarbij een versterkte economische groei gecombineerd wordt met behoud en versterking van natuurlijke, landschappelijke en milieuwaarden:

1. Versterking van de marktsector en concentratie van wonen en werken in economische kerngebieden.
2. Vitale stedelijke centra.
3. Een aantrekkelijk landelijk gebied als voorwaarde voor een evenwichtige ontwikkeling.

Voor versterking van de economische kerngebieden en de marktsector is beschikbaarheid van voldoende bedrijventerreinen noodzakelijk. Het Noorden is een goede vestigingsplaats voor veel typen bedrijvigheid. Met name bedrijven uit de sector klassieke industrie ziet in het noorden een goede vestigingsplaats. Maar ook dienstverlenende bedrijven, groothandel en financiële instellingen vinden in het noorden een potentiële locatie. Met name de factor ruimte is bij de keuze van bedrijven voor het noorden een belangrijk pluspunt.

Nieuwe bovenregionale bedrijventerreinen worden alleen ontwikkeld in de economische kernzones. Alleen aan de ontwikkeling van bedrijventerreinen in de kernzones wordt een financiële bijdrage geleverd door SNN. Het beleid om bedrijven aan te trekken wordt slechts gericht op de kernzones. In sommige gevallen wordt de ontwikkeling van vergelijkbare voorzieningen beperkt tot één locatie. Het geven van premies bij vestiging van nieuwe bedrijven wordt alleen in de economische kernzones toegepast.

4.5.3 Provinciaal Omgevingsplan (POPII)

Het POPII is het plan van de provincie Drenthe waarin het ruimtelijk beleid voor de komende 10 jaar op het gebied van wonen, werken, verblijven, verkeer, landschap, natuur, water en milieu wordt uitgewerkt. Het is geactualiseerd op 7 juli 2004. Het plan legt de nadruk op de landelijke kant (Gemeente Tynaarlo, 2004b). Aan de basis van het Drents omgevingsplan ligt

het Kompas voor het Noorden (voorontwerp POPII, 2003). Het POPII bevat een visie op een duurzame ontwikkeling van Drenthe voor de periode tot circa 2030. Het is geen blauwdruk maar het bevat een beschrijving van de hoofdlijnen voor het te voeren omgevingsbeleid voor Drenthe op de middellange en lange termijn (Provincie Drenthe, 2003).

Het Drentse omgevingsbeleid bouwt verder op de hoofdlijnen die met het Kompas voor het Noorden zijn ingezet en met POPI een concrete uitwerking hebben gekregen. Het Kompas voor het Noorden zet in op een dynamische economie en sterke steden die zich in een aantrekkelijke omgeving bevinden. Voor de economische activiteiten worden kernzones aangewezen. Hierdoor wordt het draagvlak voor de voorzieningen in de steden verbreed en wordt er een beter vestigingsklimaat gecreëerd. De druk op het landelijk gebied moet hierdoor afnemen. Er wordt op deze manier voorkomen dat de ruimte versnipperd en dat het landelijk gebied verstedelijkt. Het landelijk gebied is een belangrijke drager voor activiteiten zoals landbouw, toerisme en recreatie (Provincie Drenthe, 2003).

In Kompas voor het Noorden wordt op een kaart aangegeven dat een gedeelte van de gemeente Tynaarlo zich binnen de economische kernzone bevindt, de T-structuur (figuur 4.2). Het gaat om het gebied langs de A28 en langs de spoorlijn (SNN, 1999). Kompas voor het Noorden stelt dat ook lokale bedrijvigheid voldoende ruimte moet krijgen. Eén van de locaties voor lokale bedrijvigheid wordt de gemeente Tynaarlo genoemd. De plaats waar dat moet gebeuren is bedrijventerrein Vriezerbrug (Provincie Drenthe, 2003). Bij Eelde wordt ruimte geboden voor activiteiten die aan de luchthaven zijn verbonden en voor zakelijke dienstverlening, welke niet luchthavenverbonden hoeft te zijn.

De belangrijkste uitgangspunten van het POPII zijn:

- De regionale groene long moet in stand worden gehouden. Deze bestaat uit samenhangende natuurgebieden waartussen een veelheid van ecologische relaties en uitwisselingen bestaat.
- Er moet een gematigd groeiprogramma ingepast worden waarbij rekening gehouden wordt met de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten.
- De kleinschalige economie moet gestimuleerd worden door met name in het landelijk gebied hoogwaardige en schone bedrijven te stimuleren.

Om de kleinschalige economie te stimuleren is er dus naast bedrijventerreinen voor (boven-) regionale bedrijvigheid ook behoefte aan kleinere (lokale) bedrijventerreinen. Deze behoefte is er om te kunnen voorzien in de vestigings-, uitbreidings- of verplaatsingsbehoefte van kleinschalige, lokale bedrijven. Volgens POPII (2003) is het van wezenlijk belang dat er voor

kleinere bedrijventerreinen ruimte wordt gecreëerd. Bij het begrip lokale bedrijvigheid moet gedacht worden aan bedrijvigheid die reeds ter plaatse gevestigd is maar door groei van het bedrijf, of door andere productiemethoden, dan wel hinder voor de directe omgeving, behoefte heeft aan een nieuwe vestigingsplek. Voorts vallen er nieuwe bedrijven onder die grotendeels produceren voor de lokale afzetmarkt. De term kleinschalig is ruimtelijk bedoeld. De voor de bedrijvigheid benodigde bebouwing dient te passen in de stedenbouwkundige maat en schaal van de naaste omgeving en van de kern. Dit aspect weegt hier zwaarder dan bij de (boven)regionale terreinen. Voor kleinere kernen bestaat ook de mogelijkheid ruimte te bieden aan vestiging of uitbreiding van kleinschalige lokale bedrijvigheid. Voor deze bedrijvigheid hoeft niet speciaal een bedrijventerrein te worden aangelegd. Incidenteel verspreide mogelijkheden binnen de kernbebouwing kunnen volstaan. Het POP stelt dat vestiging van bedrijven in het buitengebied wordt alleen toegestaan als vestiging aldaar noodzakelijk is. Hierbij moet gedacht worden aan bedrijven die sterk gebonden zijn aan grond, een voorbeeld hiervan is agrarische bedrijvigheid. In POPII wordt ook gesteld dat bedrijven die vanwege hun relatie met hun omgeving allicht beter in het buitengebied kunnen functioneren zich daar mogen vestigen.

POPII brengt verschillende sectorale beleidslijnen met elkaar in verband. Er is steeds vaker sprake van sectoroverschrijdend beleid waarbij meerdere beleidsvormen zoveel mogelijk op elkaar worden afgestemd. POPII bevat ook alle vormen van planning die gericht zijn op beïnvloeding van de fysieke leefomgeving (Provincie Drenthe, 2003).

4.5.4 Structuurplan (Gemeente Tynaarlo, 2004b)

Op 17 maart 2004 is de discussienota van het structuurplan voor de gemeente Tynaarlo verschenen. In de discussienota worden de gevolgen van de groeiende ruimtebehoefte besproken. De nota is bedoeld om inzicht te geven in alles wat tot nu toe een rol heeft gespeeld in de koersbepaling voor de komende jaren. In deze nota wordt ook uitvoerig ingegaan op de bedrijventerreinen in de gemeente en de plannen die er zijn voor deze bedrijventerreinen. Ook natuur komt aan bod.

Op 17 januari 2003 is er een startnotitie vastgesteld. Uit deze startnotitie is een aantal belangrijke vragen gebruikt dat als bouwstenen is gebruikt voor de discussienota.

Voor natuur, landschap en bedrijventerreinen is het van belang geweest om inzicht te krijgen in de ingrepen die nodig zijn om het waardevolle landschap in stand te houden en wat het aandeel van de gemeente hierin is.

In de startnotitie wordt de term onderlegger gebruikt. Een onderlegger is een soort overzichtskaart, waarop zichtbaar is gemaakt met welke waarden en structuren rekening moet

worden gehouden. Een onderlegger vertegenwoordigt waarden die niet onderhandelbaar zijn. Drie onderleggers zijn genoemd: landschap, verkeer en geluid.

Er is naar voren gekomen dat lokale ondernemers hebben aangegeven dat er vraag is naar bedrijfskavels in de verschillende grote kernen van de gemeente. De ruimte voor nieuwe terreinen is echter beperkt door belemmeringen in de infrastructuur, milieu, natuur en landschap. Er wordt gesteld dat economische activiteiten dienen te worden gebundeld in kernzones. De ontwikkeling van (boven-)regionale bedrijventerreinen is alleen toegestaan binnen deze economische kernzones. De gemeente Tynaarlo maakt zoals eerder al is gezegd deel uit van zo'n kernzone: het gebied Groningen-Assen (Provincie Drenthe, 2003; gemeente Tynaarlo 2004b). Verder is in het structuurplan vastgesteld dat nieuwe uitbreiding voor lokale bedrijvigheid gewenst is en dat die uitbreiding plaats moet vinden op het bedrijventerrein Vriezerbrug.

4.5.5 Economisch Beleidsplan Tynaarlo

Het economisch beleidsplan van de gemeente Tynaarlo wordt als richtlijn gebruikt voor het structuurplan maar het heeft geen status. Het geeft een overzicht van de mogelijkheden voor bedrijvigheid in de gemeente. Uit dit beleidsplan blijkt dat de gemeente tot 2010 nog voldoende uitgeefbare kavels heeft op met name het bedrijventerrein Vriezerbrug. In tabel 4.1 wordt een overzicht gegeven van het huidige en toekomstige aanbod van ruimte op bedrijventerreinen. Er blijkt dat er alleen ruimte is voor bedrijven op bedrijventerrein Vriezerbrug. Groningen Airport Eelde heeft nog wel ruimte maar alleen voor luchthaven gerelateerde bedrijvigheid.

De baanverlenging van de Luchthaven Eelde maakt de weg vrij voor de verdere ontwikkeling van de 'Land-Site' (eigendom van de NV luchthaven GAE) en de aanleg van het cargobedrijventerrein.

Tabel 4.1 *Huidige en toekomstige ruimte op bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo (Gemeente Tynaarlo, 2003)*

Terrein	Type	Netto-oppervlakte	Nog uitgeefbaar
Vriezerbrug I	Gemengd	18,5 ha	0 ha
Vriezerbrug II	Gemengd	17 ha	17 ha
De Groeve	Gemengd	1,8 ha	0 ha
Het Bolwerk	Gemengd	1,6 ha	0 ha
Zuidlaren			
Bloemenveiling	Gemengd	4 ha	0 ha
Groningen Airport Eelde	Luchthaven gerelateerd	5 ha	5 ha

In het economisch beleidsplan van de gemeente Tynaarlo is het programma van werken voorbereid. Voor dit programma van werken (tabel 4.2) is het uitgangspunt dat zal worden

gezocht naar een lokaal terrein bij de grote kernen. De uitbreiding van netto 17 hectare aan de noordzijde van het bedrijventerrein Vriezerbrug is eind 2003 gestart. De gemeente verwacht dat in 2010 deze uitbreiding volledig zal zijn uitgegeven. Na 2010 moeten er daarom nieuwe mogelijkheden worden ontwikkeld. In het kader van de versterking van het stedelijk netwerk Groningen-Assen, komen vestigingslocaties langs de A28, de A7 en de luchthaven het eerst in beeld. De gemeente Tynaarlo is wel een groene buffer tussen beide steden, maar de zones langs de genoemde transportassen zullen wel voor economische doeleinden moeten worden benut (gemeente Tynaarlo, 2003 en 2004b).

Tabel 4.2 *Programma van werken (in bruto hectare) (Gemeente Tynaarlo, 2004b)*

Locatie	In planning	Nieuw terrein
Vriezerbrug	25	20
Luchthaven	10	15
Bloemenveiling	2	0
Totaal	37	35

Naast de al geplande uitbreidingen die in het programma van werken staan zijn de mogelijkheden voor uitbreiding bij de grote kernen voor een ‘eigen’ terrein vrijwel uitgeput. Met name landschappelijk of milieutechnisch zijn er veel bezwaren. Wel wordt onderzocht op welke manier het bedrijventerrein bij De Groeve kan worden uitgebreid. Op het bedrijventerrein bij de Groeve bevinden zich momenteel 4 bedrijven en er is geen plek voor andere bedrijven. Er moet dus eerst nog grond bestemd worden voor de uitbreiding. De Groeve ligt tussen de akkers en bevindt zich minder dan 4 kilometer boven Zuidlaren en zo’n 6 kilometer onder Hoogezand-Sappemeer.

4.5.6 Conclusie

Uit dit hoofdstuk blijkt dat er een spanningsveld bestaat tussen de verschillende beleidsstukken en de overheden.

Een gemeente heeft veel invloed op het ruimtelijk beleid van haar gebied. Dit beleid wordt gevoerd aan de hand van verschillende beleidsstukken. Deze beleidsstukken zijn echter niet op alle punten eenduidig. Dit kan problemen opleveren bij het uitvoeren van het beleid.

In de Regiovisie zijn gedetailleerde afspraken gemaakt over vele onderwerpen die betrekking hebben op de ruimtelijke ordening. In de Regiovisie wordt gesteld dat de gemeente Tynaarlo helpt de kwaliteit van het landelijk gebied te bewaken en dat naast Groningen en Assen ruimte is voor werken in de schragende kernen Roden, Leek en Hoogezand-Sappemeer.

In het Kompas voor het Noorden worden economische kernzones aangewezen ter stimulering van de economie in het noorden. De gemeente Tynaarlo ligt volgens het Kompas in een

economische kernzone, de zogenaamde T-structuur. Het gaat om het gebied langs de A28 en de spoorlijn.

Het Provinciaal Omgevingsplan legt de nadruk op de landelijke kant. Aan de basis van dit plan ligt het Kompas voor het Noorden. In het POPII wordt gesproken over lokale bedrijvigheid die plaats zou moeten hebben op bedrijventerrein Vriezerbrug

In het structuurplan dat door de gemeente Tynaarlo zelf is opgesteld wordt ook gesproken over lokale bedrijvigheid. De gemeente geeft aan dat er nieuwe uitbreiding nodig is voor bedrijventerrein Vriezerbrug voor lokale bedrijvigheid.

In het economisch beleidsplan Tynaarlo wordt aangegeven dat er tot 2010 plaats is voor bedrijvigheid in de gemeente op met name bedrijventerrein Vriezerbrug. Na 2010 zullen er nieuwe mogelijkheden moeten worden ontwikkeld. Als locatie voor deze ontwikkelingen komen de vestigingslocaties langs de A28, de A7 en de luchthaven het eerst in beeld. Deze assen moeten worden benut voor economische doeleinden.

Er blijkt uit bovenstaand verhaal veel onduidelijkheid te bestaan over welke economische functie de gemeente Tynaarlo heeft. Er bestaat een spanningsveld tussen de verschillende beleidsstukken. Het ene beleidsstuk stelt dat er slechts lokale bedrijvigheid gevestigd mag zijn in de gemeente terwijl de gemeente volgens een ander beleidsstuk zich midden in een economische kernzone bevindt. Hierdoor is het voor de gemeente en ook de inwoners onduidelijk.

Hoofdstuk 5 Gebiedsanalyse

5.1 Inleiding

Om inzicht te krijgen in het gebied waarover dit onderzoek gaat is het van belang om de belangrijkste kenmerken te beschrijven. Voordat de gemeente Tynaarlo wordt belicht wordt eerst de provincie Drenthe, waarin de gemeente gesitueerd is, kort beschreven. Daarna zullen de relevante aspecten van de gemeente Tynaarlo, die van toepassing zijn op het onderzoek, worden behandeld.

5.2 Provincie Drenthe

De provincie Drenthe bestaat uit 12 gemeentes en heeft als hoofdstad Assen. De provincie had in 2002 bijna 479.000 inwoners. De grootste gemeente is de gemeente Emmen, hier wonen iets meer dan 108.000 mensen. De plaatsen in Drenthe met 10.000 inwoners of meer zijn Assen (59.000), Emmen (55.000), Hoogeveen (38.000), Meppel (26.000), Roden (16.000), Coevorden (14.000), Klazienaveen (11.000), Eelde/Paterswolde (10.000) en Zuidlaren (10.000) (Provincie Drenthe, 2002b).

Bedrijvigheid

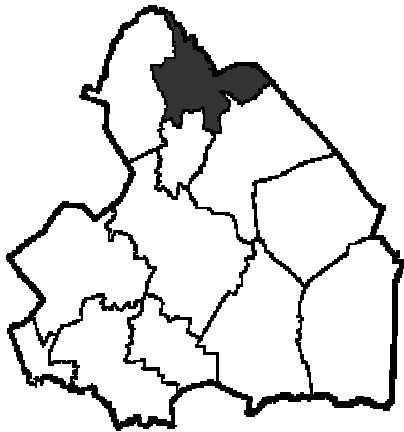
De Drentse economie heeft zich de afgelopen jaren positief ontwikkeld. Toch blijft er landelijk gezien een achterstand bestaan. Het bruto regionaal product per inwoner is in Drenthe de afgelopen jaren voortdurend gestegen, maar ligt per inwoner lager dan het gemiddelde van Nederland. Het absolute verschil is in de loop van de jaren groter geworden. De werkgelegenheid in Drenthe is gestegen. Met name in de sectoren zakelijke dienstverlening en overige diensten is het aantal banen gegroeid (Provincie Drenthe, 2003). De werkloosheid lag in Drenthe in 2003 op 5,2%. Het gemiddelde in Nederland lag in 2003 op 5,3%. Dus het percentage werklozen was in 2003 ongeveer gelijk aan dat van het gemiddelde van Nederland. De jaren daarvoor was het werkloosheidscijfer van Drenthe altijd hoger dan dat van Nederland.

De uitgifte van grond op bedrijventerreinen is in de tweede helft van de jaren negentig duidelijk hoger dan in de periode ervoor. In de periode 1996-2001 is er veel meer grond uitgegeven op bedrijventerreinen dan voor die periode was voorspeld.

In de provincie Drenthe was op 1 januari 2002 in totaal 2279 hectare netto oppervlakte bedrijventerrein aanwezig. Hiervan was in totaal 1776 hectare uitgegeven en 501 hectare was uitgeefbaar. Van deze uitgeefbare hoeveelheid was 333 hectare terstond uitgeefbaar en 168 niet terstond.

5.3 Gemeente Tynaarlo

De gemeente Tynaarlo ligt in de kop van de provincie Drenthe en vormt daar een onderdeel van de zogenaamde groene long tussen de twee stedelijke gebieden Groningen en Assen (figuur 5.1). De gemeente is het resultaat van de gemeentelijke herindeling en bestaat uit de voormalige gemeentes Eelde, Vries en Zuidlaren. De totale oppervlakte van de gemeente is ruim 14.000 ha.

Figuur 5.1 *Situering van de gemeente Tynaarlo in de provincie Drenthe*

De gemeente profileert zich als een gemeente met veel ruimte en natuur, gecombineerd met de nabijheid van het stedelijk gebied. Het is een populaire gemeente om in te wonen, met name door de landelijke ligging en de natuurlijke omgeving. Daarbij spelen ook de goede verbindingen een rol. De gemeente is ontsloten door de A28. Verder is de aanwezigheid van het vliegveld, Groningen Airport Eelde, een belangrijk pluspunt als het gaat om de ontsluiting van de gemeente.

De gemeente beschikt over verschillende toeristische en recreatieve voorzieningen. Watersport is hierbij een belangrijk onderdeel, gezien de aanwezigheid van het Zuidlaardermeer en het Paterswoldsemeer. Verder zijn er verschillende fiets- en wandelroutes, die van dorp tot dorp lopen. Een aantal van deze dorpen heeft een beschermd dorpsgezicht.

In hoofdstuk 4 zijn de verschillende beleidskaders behandeld. Eén daarvan is de Regiovisie. De gemeente Tynaarlo is onderdeel van het gebied van de regiovisie en ook een van de gemeentes die meewerkt aan de regiovisie. De gemeente Tynaarlo ligt, zoals al eerder vermeld, in de zogenaamde T-structuur.

5.3.1 Bevolking

Het aantal inwoners dat de gemeente Tynaarlo in 2004 had, was 32.150 (Gemeente Tynaarlo, 2004a). Uit de tabel over de bevolkingscijfers (tabel 5.1) valt op te maken dat de gemeente in totaliteit gestaag groeit, van 31.268 in 1998 naar 32.003 in 2002. Van de plaatsen met meer dan 1000 inwoners in de gemeente neemt de bevolking alleen af in Paterswolde. Bij de kleinere plaatsen neemt het bevolkingscijfer vooral af in Eelderwolde, de Punt en Taarlo. Bevolkingsgroei boven de 5% komt alleen voor in het plaatsje Winde.

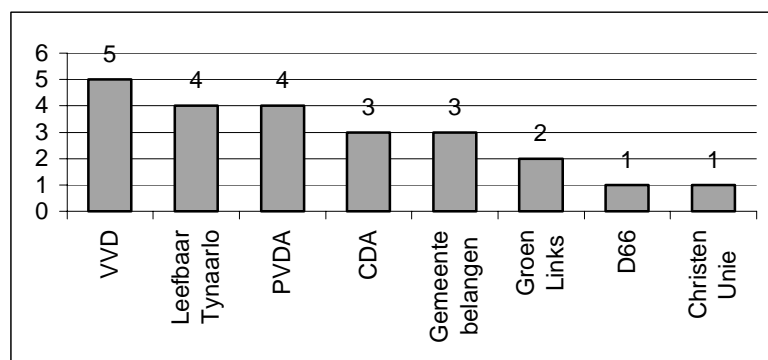
De gemeente Tynaarlo huisvest 6,7% van de totale bevolking van Drenthe. De bevolkingsdichtheid van de gemeente is 221 per km² (CBS, 1 januari 2001). Dit is boven het gemiddelde van de provincie Drenthe, daar ligt de bevolkingsdichtheid namelijk op 182. Maar vergeleken met Nederland is de bevolkingsdichtheid laag. Zij ligt in Nederland op 465 (Bosatlas, 2001).

Tabel 5.1 *Verandering inwonersaantallen in de dorpen van de gemeente Tynaarlo (www.Tynaarlo.nl)*

Dorpen in de gemeente Tynaarlo	1998	2002	Verandering 2002 t.o.v. 1998 in %
Eelde	6593	6860	4%
Paterswolde	3791	3713	-2%
Eelderwolde	300	273	-9%
Vries	4502	4505	0%
Tynaarlo	1731	1724	0%
Yde	893	874	-2%
Zeijen	724	747	3%
Donderen	457	469	3%
Zeege	343	336	-2%
Bunne	223	219	-2%
De Punt	258	242	-6%
Taarlo	132	111	-16%
Oudemolen	82	92	12%
Winde	96	104	8%
Zuidlaren	10060	10613	5%
De Groeve	428	447	4%
Midlaren	340	353	4%
Zuidlaarderveen	315	321	2%
Totaal aantal inwoners op 31 december	31268	32003	2%

5.3.2 Politiek

Het college van burgemeester en wethouders bestaat uit 6 leden, namelijk een burgemeester en 5 wethouders. De wethouders zijn afkomstig van de VVD, PVDA, Gemeentebelangen, het CDA en Groenlinks. In de gemeenteraad van Tynaarlo hebben 23 raadsleden zitting, welke om de vier jaar worden gekozen. Voor de zittingsperiode 2002-2006 is de verdeling van de raadsleden zoals is weergegeven in figuur 5.3.

Figuur 5.2 Verdeling van de zetels in de gemeenteraad (gemeentegids Tynaarlo, 2004)

Tabel 5.2 Vergelijking stemgedrag Tynaarlo met Drenthe en Nederland bij de laatstgehouden gemeenteraadsverkiezingen (CBS, 2002)

	Tynaarlo	Drenthe	Nederland
VVD	22%	17%	16%
Lokale partij	30%	25%	30%
PvdA	17%	24%	15%
CDA	13%	20%	24%
GroenLinks	9%	4%	5%
D66	4%	3%	3%
CU	4%	5%	3%
SGP	0%	0%	2%
SP	0%	1%	2%
Totaal	100%	100%	100%

In vergelijking met Drenthe en ook Nederland stemmen er in Tynaarlo meer mensen op de VVD en GroenLinks. Lokale partijen trekken evenveel stemmen als het landelijk gemiddelde maar meer dan in de provincie Drenthe. Er stemmen minder mensen in Tynaarlo op de PVDA en het CDA in vergelijking met Drenthe. Wat Nederland betreft scoort het CDA erg laag en de PvdA gemiddeld. De overige partijen trekken ongeveer evenveel stemmen. Dat er veel mensen VVD stemmen is mede te verklaren door het feit dat het gemiddeld besteedbaar inkomen in de gemeente 11.500 euro is tegenover gemiddeld 10.300 in Drenthe en 11.000 in Nederland (CBS, 2004). De stemmen voor GroenLinks kunnen voortkomen uit het feit dat Tynaarlo een groene gemeente is.

5.3.3 Natuur

De gemeente Tynaarlo is een groene long van een overwegend stedelijke regio. In de gemeente is dan ook veel natuur aanwezig. Het stroomdal van de Drentse Aa heeft recentelijk de status van nationaal beek- en esdorpenlandschap gekregen. Er zijn grotere en kleinere heidevelden te vinden verspreid over de gemeente. Bij Zeegse en Zuidlaren bevinden zich bossen en zandverstuivingen. De gemeente is ook rijk aan water, er liggen drie meren binnen de gemeentegrenzen. Dit zijn het Zuidlaardermeer, het Paterswoldsemeer en het waterrijke

natuurgebied Friescheveen. De natuur vormt een belangrijk uitgangspunt bij de verdere ontwikkeling van de gemeente; de groene long moet worden versterkt.

5.3.4 Economie

Deze paragraaf behandelt de economie van de gemeente Tynaarlo. De aanwezige bedrijventerreinen binnen de gemeente worden ieder apart beschreven. Naast de bedrijvigheid op de bedrijventerreinen wordt ook de bedrijvigheid buiten de bedrijventerreinen beschreven. De sectoren waarin de bedrijven werkzaam zijn worden beschreven, dit zal gebeuren voor alle bedrijven binnen de gemeente en voor de bedrijven die gevestigd zijn op een bedrijventerrein apart. De gegevens van de gemeente Tynaarlo zullen worden vergeleken met die van de provincie Drenthe om een beeld te schetsen van de positie die de gemeente Tynaarlo inneemt binnen de provincie.

In de gemeente Tynaarlo zijn 5 bedrijventerreinen gevestigd, verspreid over vier dorpen.

- De Vriezerbrug Tynaarlo
- De Bloemenveiling Eelde
- Groninger Airport Eelde Eelde
- Het Bolwerk Zuidlaren
- De Groeve De Groeve

Het bedrijventerreinen De Bloemenveiling en de luchthaven verzorgen het grootste aandeel van economische bedrijvigheid in het noorden van de gemeente. Hier vinden de belangrijkste economische activiteiten plaats. Het bedrijventerrein bij de luchthaven wordt niet door de gemeente beheerd, maar door de luchthaven. Op bedrijventerrein de Bloemenveiling is geen grond meer uitgeefbaar

.

Het bedrijventerrein De Vriezerbrug bij Tynaarlo is wegens de gunstige ligging aan de A28 erg in trek en zal in de nabije toekomst verdere uitbreiding ondergaan. Hier heeft zich de laatste jaren al een aantal grotere bedrijven gevestigd.

Ook voor bedrijventerrein Het Bolwerk in Zuidlaren bestaan uitbreidingsplannen, terwijl bij De Groeve een geheel nieuw bedrijventerreintje is gerealiseerd. Deze twee bedrijventerreinen zijn echter zeer klein in vergelijking met de bedrijventerreinen Bloemenveiling en Vriezerbrug.

Tabel 5.3 *Aantal bedrijven op de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo*

	Aantal bedrijven op terrein
Vriezerbrug, Tynaarlo	63
Bloemenveiling Eelde	52
Groningen Airport Eelde	13
Bolwerk, Zuidlaren	15
De Groeve	5
Gemeente Tynaarlo totaal	148

Er zal de komende jaren –en dat geldt voor alle bedrijventerreinen in de gemeente- alleen plaats zijn voor lokale bedrijven, hiermee worden bedrijven bedoeld die elders in de gemeente gevestigd zijn en naar een bedrijventerrein willen of moeten verhuizen (www.Tynaarlo.nl).

Uit tabel 5.3 kan worden afgeleid dat er op de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo 148 bedrijven zijn gevestigd. Dit geeft echter geen totaalbeeld van het aantal bedrijven in de gemeente.

Er is een groot aantal bedrijven dat niet op een bedrijventerrein is gevestigd, het gaat hierbij om onder andere winkels, horeca en landbouwbedrijven. In onderstaande grafiek wordt een overzicht gegeven van het totaal aantal vestigingen per bedrijfstak in de gemeente Tynaarlo in 2002.

Tabel 5.4 *Aantal bedrijven uit Tynaarlo verdeeld over de verschillende sectoren in vergelijking met Drenthe (Provincie Drenthe, 2002b)*

Sector	Aantal in Tynaarlo	%	% in Drenthe
Landbouw	293	21%	7%
Industrie	63	4%	20%
Bouw	90	6%	8%
Handel & Horeca	400	28%	19%
Transport	46	3%	4%
Zakelijke diensten	309	22%	11%
Overige diensten	225	16%	31%
Totaal	1426	100%	100%

Uit bovenstaande tabel kan worden afgeleid dat er een aantal sectoren in de gemeente Tynaarlo goed is vertegenwoordigd. Landbouw, handel & Horeca en zakelijke diensten zijn de sectoren waarvan veel bedrijven in de gemeente gevestigd zijn. In vergelijking met Drenthe zijn deze sectoren ook beter vertegenwoordigd dan gemiddeld in Drenthe. Zakelijke diensten en vooral industrie zijn sectoren die in Tynaarlo sterk ondervertegenwoordigd zijn. Wanneer er wordt gekeken naar de verdeling van de sectoren op de verschillende bedrijventerreinen (tabel 5.5) valt op dat op de Bloemenveiling veel bedrijven zich bevinden in de sector handel, dit is vooral handel in bloemen. Ook op bedrijventerrein Vriezerbrug

heeft de sector handel het grootste aandeel van de bedrijvigheid. Op Airport Eelde zijn veel bedrijven gevestigd uit de sector transport, dit is te verklaren door het vliegveld.

Tabel 5.5 *De sector waarin de bedrijven in de gemeente Tynaarlo werkzaam zijn (in aantallen)*

	Airport Eelde	Bloemenveiling	Vriezerbrug	Bolwerk	de Groeve	Gemeente
Landbouw	0	3	2	0	1	6
Industrie	0	6	5	2	1	14
Bouw	1	4	7	3	0	15
Handel	1	26	30	3	1	61
Horeca	1	2	5	0	0	8
Transport	7	1	5	1	0	14
Zakelijke diensten	0	0	1	0	0	1
Overige diensten	3	10	8	1	0	22
Totaal	13	52	63	10	3	141

In de gemeente Tynaarlo is de werkgelegenheid de afgelopen jaren licht gestegen en zij is nu stabiel. In tabel 5.6 wordt het verloop van de werkgelegenheid in de gemeente weergegeven. Het gaat hierbij om de werkgelegenheid in de gehele gemeente. Hoeveel werkgelegenheid alleen de bedrijven op de bedrijventerreinen verzorgen is niet bekend, maar dit zal meer zijn dan 10%. Op de bedrijventerreinen bevinden zich veelal wat grotere bedrijven.

Tabel 5.6 *Werkgelegenheid in de gemeente Tynaarlo (Provincie Drenthe, 2002b)*

Jaartal	Werkgelegenheid
2000	7697
2001	7928
2002	7900

5.4 Onderzoek bedrijventerreinen in Drenthe

De provincie Drenthe heeft een onderzoek laten uitvoeren in de vorm van een monitoringsysteem. Dit systeem heeft tot doel de vraag naar en het aanbod van bedrijventerreinen goed te volgen. Voor gegevens voor dit onderzoek benadert de provincie de verschillende gemeenten. Dit onderzoek geeft een goed beeld van de bedrijven in de provincie en de redenen waarom men juist voor Drenthe kiest. De belangrijkste uitkomsten zullen hieronder worden beschreven. Eerst wordt ingegaan op zaken die van toepassing zijn op de provincie Drenthe, daarna zullen de uitkomsten van de gemeente Tynaarlo worden behandeld.

In de periode 2001-2002 hebben jaarlijks gemiddeld 100 bedrijven grond gekocht op een bedrijventerrein in de provincie Drenthe. Ruim 80% van deze bedrijven heeft zich nieuw gevestigd op een bedrijventerrein. De andere bedrijven waren reeds op het terrein gevestigd

en hebben grond gekocht om de bestaande locatie te kunnen uitbreiden. De meeste transacties hebben plaatsgevonden in Emmen, Assen en Hoogeveen.

Van de bedrijven die grond op een bedrijventerrein hebben gekocht, heeft bijna 60% zich verplaatst over een kleine afstand, naar een bedrijventerrein in dezelfde gemeente. Dit zijn vooral bedrijven uit de sectoren handel en bouw. Er is vaak een binding met de gemeente op het gebied van afzetmarkt en leveranciers. Dit fenomeen is eerder behandeld bij de behaviorale locatietheorie (hoofdstuk 2), waarin naar voren is gekomen dat ondernemers door het zogenaamde neighbourhoodeffect een locatie voor het bedrijf kiezen in de omgeving van de oude locatie.

Ook is er een aantal bedrijven uit andere provincies dan Drenthe dat kiest voor een locatie in de provincie Drenthe. De belangrijkste reden voor deze bedrijven is dat er in de eigen regio vaak onvoldoende ruimte beschikbaar is. Ook betreft het soms een nevenvestiging van een elders in Nederland gevestigd bedrijf.

Een aantal andere relevante uitkomsten (Provincie Drenthe, 2002c) van het onderzoek is:

- Bedrijven die komen vanuit een andere gemeente in Drenthe kopen grotere kavels.
- Bedrijven uit de gemeente zelf kopen gemiddeld 240 m² per werknemer.
- Voornamelijk kleine bedrijven kopen grond. Dit komt overeen met de achtergronden van bedrijfsmigratie in het algemeen. Daaruit blijkt namelijk dat het voornamelijk kleine bedrijven zijn die zich verplaatsen.

In de gemeente Tynaarlo is 84% van de terreinuitgifte op bedrijventerreinen het gevolg van nieuwvestigingen. De overige 16% bestaat uit uitbreiding van bestaande bedrijven. Verder kan worden geconcludeerd dat de nieuwvestigingen 40 nieuwe arbeidsplaatsen hebben gecreëerd een jaar na de transactie.

In tabel 5.7 wordt een overzicht gegeven van de herkomst van de bedrijven in de gemeente Tynaarlo ten opzichte van de provincie Drenthe in het geheel. Uit deze tabel kan worden afgeleid dat er in de gemeente Tynaarlo veel startende bedrijven zijn, ook ten opzichte van andere gemeenten in de provincie Drenthe. Veel van de bedrijven zijn afkomstig uit de eigen gemeente, een tendens die overal waarneembaar is.

Tabel 5.7 *Herkomst bedrijven uit de gemeente Tynaarlo en Drenthe (Provincie Drenthe, 2002c)*

Herkomst bedrijf	Tynaarlo	Drenthe
Starter	14%	8%
Vanuit:		
- gemeente	59%	66%
- overig Drenthe	11%	10%
- overig Nederland	16%	11%
- buitenland	0%	1%
- onbekend	0%	5%

Hoofdstuk 6 Tynaarlo tegenover Groningen en Assen

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden bedrijventerreinen in Assen en Groningen vergeleken met de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo. Deze vergelijking wordt onderbouwd door de gehouden enquête. De enquêtegegevens zijn geanalyseerd met behulp van SPSS. Omdat bedrijventerrein Vriezerbrug het bedrijventerrein is waar de meeste uitbreidingen plaatsvinden en het een bedrijventerrein betreft dat erg in trek is bij niet lokale bedrijven zullen de meeste vergelijkingen met bedrijventerrein Vriezerbrug gedaan worden. In dit hoofdstuk wordt allereerst de enquête besproken.

6.2 Uitleg enquête

Er zijn enquêtes verstuurd naar bedrijven die gevestigd zijn op een bedrijventerrein in Tynaarlo, Groningen of Assen. In Tynaarlo gaat het om 128 bedrijven die gevestigd zijn op de 5 verschillende bedrijventerreinen in de gemeente. In Assen zijn 54 bedrijven geënquêteerd. De geënquêteerde bedrijven in Assen zijn gevestigd op 3 verschillende bedrijventerreinen. Het betreft de bedrijventerreinen Kloosterveen, Oudegrachtpad en Peelerpark. Er is gekozen voor deze 3 bedrijventerreinen omdat die goed ontsloten worden door de A28 en omdat ze nog niet al te lang bestaan. Dit is gedaan om een vergelijking te kunnen maken met het bedrijventerrein Vriezerbrug in de gemeente Tynaarlo. Voor Groningen was het iets moeilijker om vergelijkbare bedrijventerreinen te vinden. In Groningen zijn alle 136 bedrijven aangeschreven die gevestigd zijn op de bedrijventerreinen Kranenburg en Eemspoort.

Er zijn in totaal 318 enquêtes verstuurd. De respons is 95, dit houdt een percentage in van 30% (tabel 6.1). De verwachte respons lag van tevoren ook op 30%. Dit was gebaseerd op eerdere onderzoeken die met een vergelijkbare enquête onderzoek hebben verricht onder bedrijven. Eén enquête is anoniem ingevuld en er kon niet worden achterhaald wie de afzender was. Ook was er een enquête zo summier ingevuld dat er geen bruikbare uitkomsten waren. Deze enquêtes zijn daarom onbruikbaar voor analyse. De analyse is uitgevoerd met 92 enquêtes. Sommige enquêtes zijn niet volledig ingevuld. Hierdoor komt het voor dat sommige analyses zijn gebaseerd op minder enquêtes.

Tabel 6.1 *De respons van de enquête totaal en per gemeente*

	Aantal enquêtes verstuurd	Aantal enquêtes ontvangen	percentage
Groningen	136	41	29%
Assen	54	16	30%
Tynaarlo	128	37	30%
Totaal	318	95	30%

6.3 Bedrijventerreinen Tynaarlo

Alle bedrijven op de bedrijventerreinen in de gemeente Tynaarlo hebben een enquête ontvangen. Het gaat om de terreinen Vriezerbrug, het Bolwerk, de Bloemenveiling, de Groeve en Airpark Eelde. Vriezerbrug is qua oppervlakte het grootst. Er is op Vriezerbrug nog 17 hectare grond uitgeefbaar. Op de andere bedrijventerreinen is op dit moment geen plaats voor bedrijven. Wel bestaan er zoals in 5.3.4 ook al is opgemerkt uitbreidingsplannen voor het bedrijventerrein het Bolwerk in Zuidlaren en in de toekomst voor bedrijventerrein de Groeve.

Tabel 6.2 *Groote bedrijventerreinen gemeente Tynaarlo (www.werklocaties.nl)*

	Bruto oppervlakte(ha)	Netto oppervlakte(ha)	Uitgegeven(ha)	Totaal uitgeefbaar(ha)
Vriezerbrug	49	36	19	17
Bolwerk	2	2	2	0
Bloemenveiling	7	4	4	0
De Groeve	2	2	2	0
Airpark Eelde	Kantorenpark	n.b	n.b.	n.b.

Bedrijventerrein Vriezerbrug ligt tussen de plaatsen Vries en Tynaarlo aan de A28. Het terrein heeft een goede zichtlocatie. Het is bestemd als gemengd bedrijventerrein. Op bedrijventerrein Vriezerbrug is voldoende ruimte. Het terrein is zeer goed ontsloten. Groeibedrijven moeten worden doorverwezen naar Vriezerbrug (Gemeente Tynaarlo, 2004b). De ruimte die momenteel beschikbaar is op bedrijventerrein Vriezerbrug wordt geheel gecreëerd door uitbreidingsplan III. De prijs per vierkante meter bedrijventerrein ligt op Vriezerbrug III tussen de 58 en de 82 euro.

Bedrijventerrein het Bolwerk ligt aan de rand van Zuidlaren. De bestemming is gemengd bedrijventerrein en er is de mogelijkheid om het terrein uit te breiden.

Bedrijventerrein de Groeve is een klein bedrijventerrein aan de rand van het dorp de Groeve. Het is bestemd als gemengd bedrijventerrein. Nabij Eelde is bedrijventerrein de Bloemenveiling gesitueerd. Veel aanwezige bedrijven hebben een relatie met de bloemenveiling die daar gevestigd is. Het terrein is bestemd als gemengd bedrijventerrein. Eelde heeft ook nog een kantorenpark genaamd Airpark Eelde. Het betreft een

stadsrandkantoorlocatie. Het kantorenpark is gevestigd naast het regionale vliegveld Groningen Airport Eelde. Op het park is alleen plek voor vliegveld gerelateerde bedrijven.

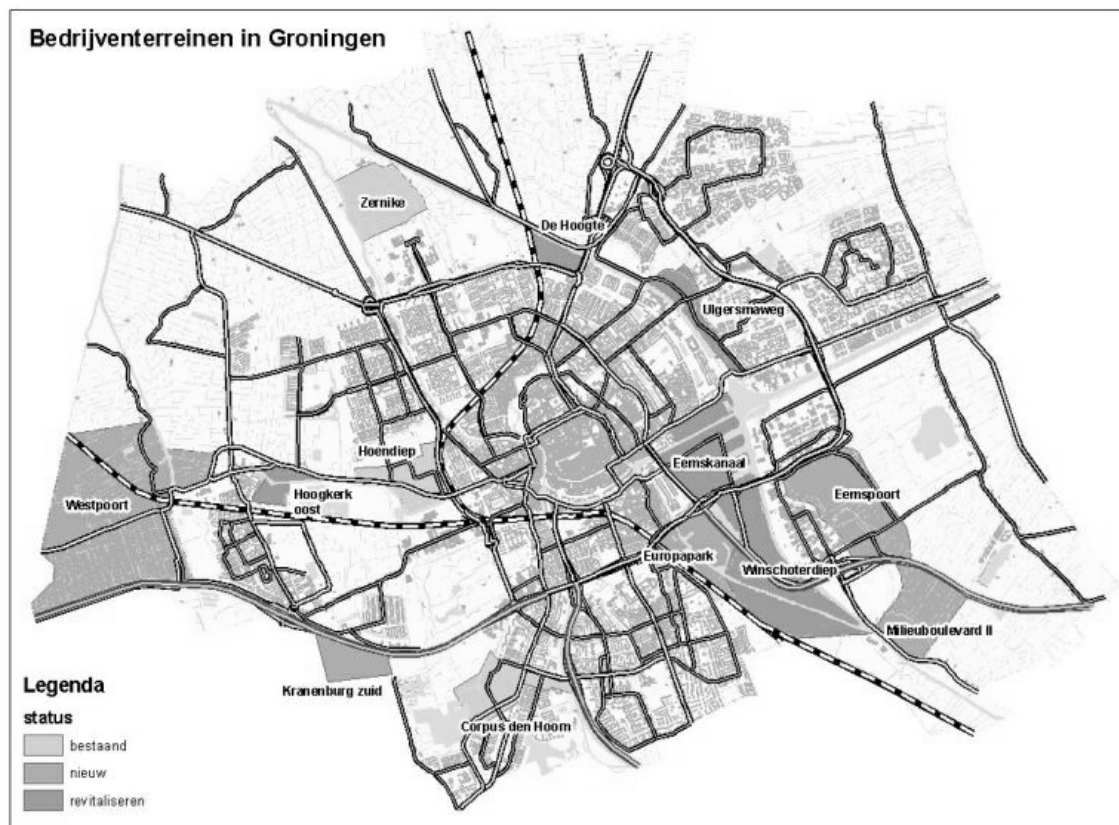
6.4 Bedrijventerreinen Groningen

De geënuquëeerde bedrijven in Groningen bevinden zich op de twee bedrijventerreinen Kranenburg en Eemspoort.

Tabel 6.3 *Groote geënuquëeerde bedrijventerreinen Groningen (www.werklocaties.nl)*

	Bruto Oppervlakte(ha)	Netto Oppervlakte(ha)	Uitgegeven(ha)	Totaal uitgeefbaar(ha)
Kranenburg	15	11	11	0
Eemspoort	112	83	22	61

Kranenburg bestaat sinds 1990 en het is een hoogwaardig bedrijvenpark (www.werklocaties.nl) Kranenburg ligt langs de A7 richting Drachten/ Amsterdam en is bestemd voor kennisintensieve bedrijvigheid (www.groningen.nl). Eemspoort is rond 2000 aangelegd. Eemspoort wordt ontsloten door de A7 (de zuidelijke ringweg) en is bedoeld voor bedrijven in de sectoren industrie, groothandel en dienstverlening. Het is aldus een gemengd bedrijventerrein. Op bedrijventerrein Eemspoort is nog grond beschikbaar. De prijs per vierkante meter ligt tussen de 55 en 75 euro.

Figuur 6.1 *Bedrijventerreinen in Groningen (www.groningen.nl)*

6.5 Bedrijventerreinen Assen

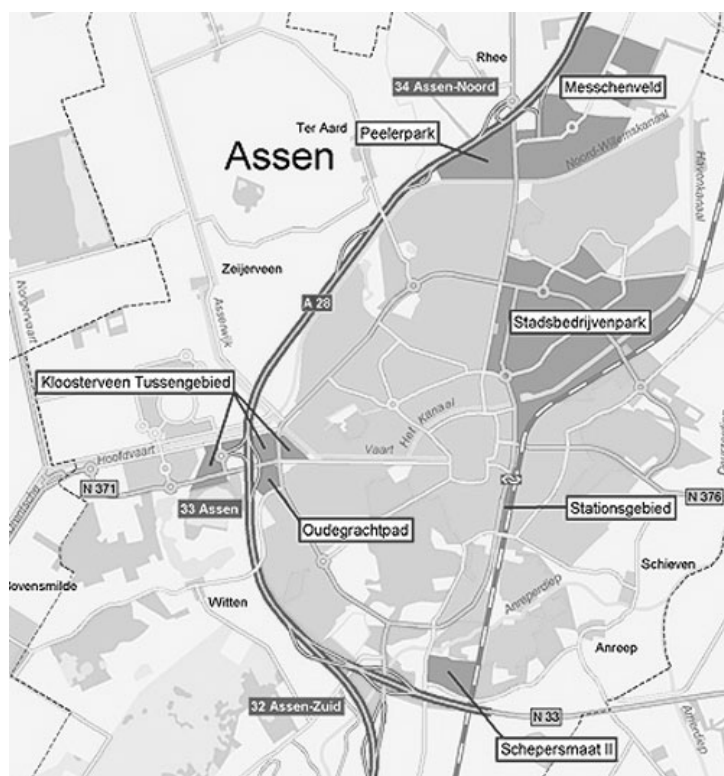
In Assen zijn alle bedrijven op 3 bedrijventerreinen geëncquêteerd, het betreft hier de bedrijventerreinen Peelerpark, Kloosterveen en Oudegrachtpad.

Tabel 6.4 *Groote bedrijventerreinen in Assen (www.werklocaties.nl)*

	Bruto Oppervlakte(ha)	Netto Oppervlakte(ha)	Uitgegeven(ha)	Totaal uitgeefbaar(ha)
Peelerpark	34	26	13	13
Kloosterveen	12	7	6	1
Oudegrachtpad	Kantorenpark	n.b.	n.b.	n.b.

Het bedrijventerrein Peelerpark ligt aan de A28 en heeft goede zichtlocaties. Het terrein bestaat sinds 2001. Het terrein heeft de bestemming hoogwaardig bedrijventerrein. De kosten per vierkante meter bedrijventerrein liggen tussen 39 en 57 euro.

Kloosterveen heeft evenals Peelerpark goede zichtlocaties en wordt ontsloten door de A28. De bestemming van het terrein is gemengd terrein. De prijs per vierkante meter bedrijventerrein ligt tussen 36 en 57 euro. Oudegrachtpad is een kantorenpark. Het is een stadsrandkantoorlocatie (www.werklocaties.nl). Het is gesitueerd aan de A28 en is bestemd voor middelgrote en meer grootschalige kantoren. Er is nog een kleine hectare beschikbaar voor nieuwbouw. De laatste 7000m² is in optie gegeven (www.assen.nl).

Kaartje 6.2 *Bedrijventerreinen in Assen (www.assen.nl)*

6.6 Overeenkomsten en verschillen

Er zit een verschil in grondprijs tussen de bedrijventerreinen in Assen, Groningen en Tynaarlo. In 2003 was er nog grond uitgeefbaar op Peelerpark en Kloosterveen in Assen, Eemspoort in Groningen en Vriezerbrug III in Tynaarlo (www.werklocaties.nl). Assen is het goedkoopst met prijzen tussen de 36 en de 57 euro per m². In Groningen ligt de grondprijs tussen de 55 en 75 euro. Vriezerbrug III is iets duurder dan Groningen met prijzen tussen de 58 en 82 euro per m². Dus als men uitgaat van de klassieke locatietheorie, zoals uitgelegd in hoofdstuk 2, zouden de bedrijven zich moeten vestigen in Assen, onder de voorwaarde dat de overige condities verder gelijk zijn.

In de enquête is gevraagd hoeveel fulltime medewerkers het bedrijf in dienst had en hoeveel personeel het bedrijf totaal in dienst had. Voor Groningen en Assen was dit aantal respectievelijk 18 en 17 en voor het bedrijventerrein Vriezerbrug lag het gemiddelde met 16 ongeveer gelijk. De bedrijven die gevestigd zijn op de overige bedrijventerreinen hebben gemiddeld 12 werknemers in dienst (tabel 6.5).

Uit het adressenbestand dat is ontvangen van de provincie Drenthe bleek het gemiddeld aantal werknemers per bedrijf op Vriezerbrug iets meer dan 6 te zijn, dit is beduidend lager dan het gemiddelde dat uit de enquête naar voren komt. Maar wanneer men de uitschieters weglaat, de bedrijven met meer dan 75 werknemers (tabel 6.6), blijkt dat op bedrijventerrein Vriezerbrug de gemiddelde grootte dan ineens 6 werknemers per bedrijf is. De rest van de gemeente Tynaarlo heeft dan gemiddeld nog steeds 12 fulltime medewerkers in dienst. In Groningen ligt het aantal op 11 en Assen heeft de hoogste gemiddelde grootte, namelijk 17. Dus de bedrijven op bedrijventerrein Vriezerbrug zijn gemiddeld kleiner dan bedrijven in Groningen en Assen.

Tabel 6.5 *Gemiddeld aantal fulltime medewerkers*

Bedrijventerrein	Gemiddeld	Aantal respondenten	Std. Deviatie
Vriezerbrug	16	17	40
rest Tynaarlo	12	20	12
Groningen	18	39	27
Assen	17	16	19
Totaal	16	92	26

Tabel 6.6 *Gemiddeld aantal fulltime medewerkers gemiddeld min de uitschieters(+75 werknemers)*

Bedrijventerrein	Gemiddeld	Aantal respondenten	Std. Deviatie
Vriezerbrug	6	16	7
rest Tynaarlo	12	20	12
Groningen	11	36	12
Assen	17	16	19
Totaal	12	88	13

Als men kijkt naar hoe lang de bedrijven uit de verschillende gemeentes gemiddeld gevestigd zijn op hun huidige locatie, dan valt op dat de bedrijven in Tynaarlo gemiddeld 12,8 jaar gevestigd zijn op hun huidige locatie en bedrijven in Assen en Groningen respectievelijk 2,1 en 3,5 jaar (tabel 6.7). Dit is te verklaren door het feit dat de bedrijven op de bedrijventerreinen die in Groningen en Assen zijn aangeschreven, geselecteerd zijn omdat het bedrijventerreinen betrof die nog maar kort bestaan en in Tynaarlo zijn alle bedrijven geënquêteerd die zich bevinden op een bedrijventerreinen waaronder bedrijven op de bedrijventerreinen de bloemenveiling en het bedrijventerrein bij Groningen Airport Eelde die al langere tijd bestaan.

Wanneer Vriezerbrug apart wordt bekeken (tabel 6.8) blijkt dat de bedrijven die daar gevestigd zijn gemiddeld iets meer dan 7 jaar op de huidige locatie gevestigd zijn. De overige bedrijven in Tynaarlo zijn gemiddeld meer dan 17 jaar gevestigd op hun huidige locatie.

Tabel 6.7 *Gemiddeld aantal jaren gevestigd op de huidige locatie*

Gemeente	Gemiddeld aantal jaren gevestigd	Aantal respondenten	Std. Deviatie
Groningen	2,1	39	3
Assen	3,5	16	3
Tynaarlo	12,8	37	13
Totaal	6,6	92	10

Tabel 6.8 *Gemiddeld aantal jaren gevestigd op de huidige locatie (Vriezerbrug apart)*

Locatie	Gemiddeld aantal jaren gevestigd	Aantal respondenten	Std. Deviatie
Vriezerbrug	7,4	17	4
rest Tynaarlo	17,3	20	15
Groningen	2,1	39	3
Assen	3,5	16	3
Totaal	6,6	92	10

De omzet, de toeleveranciers en de herkomst van het personeel zijn indicatoren voor het wel of niet lokaal zijn van een bedrijf. In de enquête werd gevraagd hoeveel procent van de omzet en de toeleveranciers afkomstig is uit de eigen gemeente. Voor het personeel werden aantallen gevraagd. Wat opvalt wanneer men naar de omzet van de bedrijven kijkt, is dat Tynaarlo 18% van de omzet uit de eigen gemeente haalt en Groningen en Assen 34% en 29% van de omzet uit de eigen gemeente halen, dit duidt dat de bedrijvigheid niet erg lokaal is, het heeft ook te maken hebben met het feit dat Tynaarlo een kleinere gemeente is en dus minder afzetmogelijkheden waardoor de omzet al snel van buiten de gemeente komt: Tynaarlo heeft 32.000 inwoners, Groningen 179.000 en Assen 62.000. Maar voor bedrijventerreinen die bestemd zijn voor lokale bedrijvigheid is het verschil met Assen en Groningen nog steeds groot.

Uit tabel 6.9 blijkt dat Tynaarlo 59% van de omzet behaalt uit de rest van de drie noordelijke provincies. Groningen haalt 44% uit de rest van het noorden en Assen 53%. Als je nu de omzet van binnen de gemeente optelt bij de omzet in de rest van de drie noordelijke provincies kom je in Tynaarlo op 77%, in Groningen eveneens op 77% en in Assen op 83%. De rest van de omzet wordt gehaald buiten de provincies Groningen, Friesland en Drenthe (tabel 6.9). De herkomst van de toeleveranciers en het personeel geven een zelfde beeld als de omzet. De gemeente Tynaarlo is weinig lokaal gebonden in vergelijking met Groningen en Assen (tabel 6.10 en 6.11).

Tabel 6.9 *Herkomst van de omzet (in procenten)*

Gemeente	Procentuele omzet binnen gemeente	Procentuele omzet rest 3 noordelijke provincies	Omzet buiten de drie noordelijke provincies	Totaal
Groningen	33%	44%	23%	100%
Assen	29%	53%	18%	100%
Tynaarlo	18%	59%	23%	100%
Gemiddeld	26%	52%	22%	100%

Tabel 6.10 *Herkomst van de toeleveranciers (in procenten)*

Gemeente	Percentage toeleveranciers vanuit eigen gemeente	Toeleveranciers in de rest van de drie noordelijke provincies	Toeleveranciers buiten de drie noordelijke provincies	Totaal
Groningen	32%	24%	43%	100%
Assen	23%	44%	31%	100%
Tynaarlo	11%	42%	47%	100%
Gemiddeld	22%	35%	43%	100%

Tabel 6.11 *Herkomst van het personeel (in procenten)*

Gemeente	Percentage personeel afkomstig uit eigen gemeente	Personeel vanuit de rest van de drie noordelijke provincies	Personeel van buiten de drie noordelijke provincies	Totaal
Groningen	32%	64%	4%	100%
Assen	40%	58%	2%	100%
Tynaarlo	32%	67%	1%	100%
Gemiddeld	34%	64%	3%	100%

Er valt op dat 53% van de ondernemers die zijn gevestigd op het bedrijventerrein Vriezerbrug in Tynaarlo aangeven een locatie in de gemeente Assen en/of Groningen en/of Noordenveld

even geschikt te vinden of zelfs nog beter geschikt (tabel 6.12). Uit de rest van de enquête blijkt dat de bedrijvigheid op het bedrijventerrein Vriezerbrug niet meer lokaal gebonden is dan de bedrijvigheid in de gemeentes Groningen en Assen. Dit is opvallend omdat op de website van de gemeente Tynaarlo staat dat de bedrijventerreinen in de gemeente bestemd zijn voor lokale bedrijvigheid. Uit de enquête blijkt echter dat er veelal niet-lokaal gebonden bedrijven zich gevestigd hebben in Tynaarlo. Meer dan de helft van deze bedrijven zou net zo goed in één van de 3 andere gemeentes gevestigd kunnen zijn.

Tabel 6.12 *Geschiktheid andere gemeente voor bedrijven in de gemeente Tynaarlo, Assen en Groningen*

Gemeente	Vindt één of meer andere gemeentes minstens even geschikt	Wil niet buiten gemeente zitten	Geen antwoord	Totaal
Tynaarlo(Vriezerbrug)	53%	35%	12%	17
Assen	50%	44%	6%	16
Groningen	46%	44%	10%	39
Tynaarlo (rest)	45%	50%	5%	20

In de gemeente Tynaarlo bevinden zich 16 bedrijven die korter dan 10 jaar geleden zich hebben gevestigd in de gemeente Tynaarlo (tabel 6.13). Van die bedrijven zijn er 2 afkomstig uit Groningen en 3 uit Assen, dit is opvallend omdat de bedrijventerreinen in Tynaarlo bedoeld zijn voor lokale bedrijven uit de gemeente Tynaarlo zelf. De rest van de bedrijven was al gevestigd in de gemeente maar nog niet op een bedrijventerrein. Er zijn de afgelopen 10 jaar 2 bedrijven geweest die zich in Assen hebben gevestigd vanuit Tynaarlo.

Tabel 6.13 *De vorige vestigingsplaats van bedrijven die minder dan 10 jaar gevestigd zijn op de huidige locatie*

		Gemeente			Totaal
		Groningen	Assen	Tynaarlo	
In welke plaats was uw bedrijf hiervoor gevestigd?	Groningen	23	2	2	27
	Assen	0	9	3	12
	Gemeente Tynaarlo	0	2	11	13
	Noorden	2	1	0	3
	Buiten noorden	1	0	0	1
Totaal		26	14	16	56

Driekwart van de bedrijven dat nu op een bedrijventerrein in Groningen gevestigd is, was daarvoor ook al gevestigd op een bedrijventerrein. Voor de gemeente Tynaarlo geldt een percentage van 35% dat vanaf een bedrijventerrein afkomstig is. In Tynaarlo zijn 3 van de 5 bedrijven niet afkomstig van een bedrijventerrein. Dit kan te maken hebben met het beleid dat bedrijven die overlast veroorzaken naar een bedrijventerrein moeten verhuizen.

Tabel 6.14 *Het aantal bedrijven dat minder dan 10 jaar gevestigd is op de huidige locatie en dat afkomstig is van een bedrijventerrein*

		Gemeente			Totaal
		Groningen	Assen	Tynaarlo	
Was uw vorige locatie gesitueerd op een bedrijventerrein?	Nee	22,2%	42,9%	58,8%	37,9%
	Ja	74,1%	50,0%	35,3%	56,9%
	Geen antwoord	3,7%	7,1%	5,9%	5,2%
Totaal		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bedrijven die uit Assen komen zijn bijna allemaal verplaatste bedrijven. In Tynaarlo is 81% een verplaatsing en in Groningen gaat het om 71% dat verplaatst is.

Tabel 6.15 *Het percentage nieuwe vestigingen en verplaatsingen onder de bedrijven dat minder dan 10 jaar gevestigd is op de huidige locatie*

		Gemeente			Totaal
		Groningen	Assen	Tynaarlo	
Is uw bedrijf een nieuwe vestiging of een verplaatsing?	het is een nieuwe vestiging	28,9%	6,7%	19,0%	21,6%
	het is een verplaatsing	71,1%	93,3%	81,0%	78,4%
Totaal		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

In de klassieke locatietheorie wordt een ondernemer gezien als een optimizer. Daarvoor is het vaak wel nodig om verschillende opties te bekijken. Uit de enquête blijkt dat ondernemers dit niet allemaal doen. Wanneer gevraagd wordt of de bedrijven een andere locatie hebben overwogen komt naar voren dat de meeste bedrijven geen andere locatie hebben overwogen als vestigingsplaats (tabel 6.16). Voor Tynaarlo gaat het hierbij om 62%. Van de bedrijven in Groningen heeft bijna driekwart van de bedrijven niet een andere vestigingsplaats overwogen. In de behaviorale theorie wordt een ondernemer gezien als satisficer, dit betekent dat hij niet op zoek is naar de meeste winst maar naar een plek waar volgens hem verschillende factoren zo goed mogelijk zijn vertegenwoordigd. Volgens de behaviorale locatietheorie neemt een ondernemer dus niet een besluit op basis van een berekening maar op basis van besluitvorming. Er spelen dan onder andere soms meer persoonlijke omstandigheden een rol. Als een ondernemer moet verplaatsen heeft hij niet altijd veel opties omdat zijn personeel en toeleveranciers zich bijvoorbeeld daar bevinden waar hij al gevestigd was, dit zijn de al eerder genoemde keefactoren. Dit blijkt ook uit het feit dat verplaatste bedrijven minder kijken naar meerdere vestigingsplaatsen dan bedrijven die net starten (tabel 6.17).

Tabel 6.16 *Bedrijven die minder dan 10 jaar gevestigd zijn op hun huidige locatie die een andere locatie hebben overwogen*

		Gemeente			Totaal
		Groningen	Assen	Tynaarlo	
Heeft u nog andere locaties overwogen als vestigingsplaats?	Nee	73,7%	57,1%	61,9%	67,1%
	Ja	26,3%	42,9%	38,1%	32,9%
Totaal		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bedrijven die verplaatst zijn, hebben in meer dan 70% van de gevallen geen andere locatie overwogen. Minder dan 30% heeft wel een andere locatie overwogen voor het bedrijf. Bedrijven die hun eerste vestiging openen kijken vaker naar meerdere locaties. Het gaat hierbij om de helft van het aantal bedrijven dat een nieuwe vestiging begint.

 Tabel 6.17 *Nieuwe vestigingen en verplaatsingen die een andere locatie hebben overwogen*

	Geen andere locatie overwogen	Wel een andere locatie overwogen	Totaal (absoluut)
Het bedrijf is een nieuwe vestiging	50%	50%	16
Het bedrijf is een verplaatsing	72%	28%	57
Totaal	67%	33%	73

6.7 Vriezerbrug

 Tabel 6.18 *Omzet Vriezerbrug tegenover Assen en Groningen*

Gemeente	Binnen gemeente	Rest 3 noordelijke provincies	Buiten noorden	Totaal
Groningen	35%	45%	22%	100%
Assen	29%	53%	18%	100%
Vriezerbrug	23%	58%	19%	100%
gemiddeld	30%	50%	20%	100%

Vriezerbrug heeft in vergelijking met Groningen en Assen veel minder omzet binnen de gemeente. Dit duidt erop dat de bedrijvigheid op Vriezerbrug meer regionaal gericht is. Ook de bedrijven die minder dan 10 jaar op deze locatie gevestigd zijn, zijn dus minder op lokale bedrijvigheid gericht. Het gemeentelijk beleid heeft dus niet als resultaat dat de bedrijventerreinen in de gemeente lokale bedrijven trekken. Het grootste deel van de omzet wordt behaald uit de rest van de 3 noordelijke provincies. De omzet die van buiten het noorden komt, ligt iets lager dan wat Assen en Groningen hebben.

Tabel 6.19 *Toeleveranciers Vriezerbrug tegenover Assen en Groningen*

Gemeente	Binnen gemeente	Rest 3 noordelijke provincies	buiten noorden	Totaal
Groningen	31%	24%	44%	100%
Assen	23%	44%	31%	100%
Vriezerbrug	18%	29%	52%	100%
Gemiddeld	26%	29%	44%	100%

Het beeld dat de herkomst van de toeleveranciers oplevert is hetzelfde als dat van de omzet.

Tabel 6.20 *Herkomst personeel Vriezerbrug tegenover Assen en Groningen*

Gemeente	Binnen gemeente	Rest 3 noordelijke provincies	Buiten noorden	Totaal
Groningen	32%	64%	4%	100%
Assen	40%	58%	2%	100%
Vriezerbrug	22%	77%	1%	100%

6.8 Wensen ondernemers

Uit de enquête blijkt dat bereikbaarheid erg belangrijk is voor een ondernemer. Bij de vraag waarbij de ondernemer maximaal 3 voordelen mocht noemen van de huidige locatie kwam 57 van de 92 keer het antwoord bereikbaarheid naar voren. Dit is 62%. Andere antwoorden waren bijvoorbeeld het hebben van een zichtlocatie, het hebben van ruimte, een snelweglocatie en uitstraling. Wanneer gevraagd werd nadelen te noemen kwamen het gebrek aan bereikbaarheid, de prijs en het gebrek aan ruimte naar voren.

6.9 Wens te verhuizen

Van alle geënquêteerde bedrijven denkt 17% over 5 jaar niet meer op dezelfde locatie gevestigd te zijn. Op bedrijventerrein Vriezerbrug ligt dit percentage op 18%. De bedrijven die elders in Tynaarlo op een bedrijventerrein gevestigd zijn hebben de grootste wens om te verhuizen. Van de bedrijven uit Groningen daarentegen denkt 13% over 5 jaar vertrokken te zijn van de huidige locatie.

Tabel 6.21 *De wens van de bedrijven om binnen 5 jaar te verhuizen*

		Denkt u dat u over 5 jaar nog steeds op deze locatie gevestigd bent?			Totaal
		nee	Ja	weet niet	
Vriezerbrug	Vriezerbrug	18%	65%	18%	100,0%
	Tynaarlo overig	25%	60%	15%	100,0%
	Groningen	13%	69%	18%	100,0%
	Assen	19%	63%	19%	100,0%
Totaal		17%	65%	17%	100,0%

Hoofdstuk 7 Conclusies

Uit het onderzoek blijkt dat er zich in Tynaarlo weliswaar vijf bedrijventerreinen bevinden, maar dat vooral bedrijventerrein de Vriezerbrug, dat gelegen is aan de A28 tussen Groningen en Assen, het bedrijventerrein is dat aantrekkingskracht uitoefent op niet lokaal gebonden bedrijvigheid. De twee bedrijventerreinen bij Eelde, de Bloemenveiling en Groningen Airport Eelde, zijn bedrijventerreinen die respectievelijk aan de bloemenveiling gerelateerde bedrijvigheid aantrekken en aan de luchthaven gebonden bedrijvigheid. Bedrijventerrein het Bolwerk is een klein bedrijventerrein waar in de toekomst misschien uitbreiding zal gaan plaatsvinden, maar dit bedrijventerrein ligt ver van de infrastructuur die een bedrijventerrein aantrekkelijk maakt voor grote niet lokaal gebonden bedrijven. Het bedrijventerrein bij de Groeve heeft een vergelijkbare situering als het Bolwerk en is daarbij zo klein, het gaat om slechts 4 bedrijven, dat ook daar het probleem van niet lokaal gebonden bedrijvigheid niet of nauwelijks aanwezig is.

Volgens de gemeente Tynaarlo zou de bedrijventerreinontwikkeling in de gemeente vooral gestuurd moeten worden door lokaal gebonden bedrijvigheid. Dit wordt nog eens onderstreept door de regiovisie die voor Tynaarlo een grote rol heeft weggelegd op het gebied van natuur en lokale bedrijvigheid. Volgens de regiovisie zou het werken vooral geconcentreerd moeten worden in Groningen en Assen. De schragende kernen Roden, Leek en Hoogezand-Sappemeer zouden aanvullende ruimte moeten bieden voor werken.

Een ander beeld komt naar voren uit het POPII en het Kompas voor het Noorden, hierin wordt gesproken over economische kernzones. De gemeente Tynaarlo bevindt zich volgens deze beleidsstukken binnen zo'n kernzone. Het gaat daarbij om het gebied langs de A28 en de spoorlijn. Tynaarlo moet overigens volgens deze stukken ook ruimte bieden aan lokale bedrijvigheid. Hieruit blijkt dat er een spanningsveld bestaat binnen de beleidsstukken; er zijn verschillende visies met betrekking tot het grondgebied van de gemeente Tynaarlo.

De gemeente Tynaarlo zelf heeft een discussienota opgesteld voor een structuurplan waaruit blijkt dat er onder lokale ondernemers vraag bestaat naar bedrijfskavels in de verschillende grote kernen van de gemeente. Er is hiervoor echter maar beperkt ruimte. Economische activiteiten moeten worden gebundeld in economische kernzones. De discussienota stelt verder dat er nieuwe uitbreiding gewenst is voor lokale bedrijvigheid. Deze uitbreiding vindt momenteel plaats op bedrijventerrein Vriezerbrug. De gemeente verwacht dat deze uitbreiding in 2010 volledig zal zijn uitgegeven.

Dit onderzoek had als doelstelling om inzicht te krijgen in het lokaal gebonden zijn van de aanwezige bedrijvigheid. Uit de enquête, en de daaruit gemaakte tabellen in hoofdstuk 6, blijkt dat er zich in de gemeente Tynaarlo bedrijven bevinden die gemiddeld gezien maar een klein deel, namelijk 18%, van hun omzet uit de gemeente zelf halen, Groningen en Assen behalen hier rond de 30%. Ook de herkomst van de toeleveranciers laat een beeld zien dat er weinig uit de gemeente Tynaarlo zelf afkomstig is, het gaat hier om slechts 11% tegenover de 32% van Groningen en 22% van Assen. Wat het personeel betreft ligt het gemiddelde van Tynaarlo gelijk met dat van Assen, te weten 32%, en onder dat van Groningen, 40%. Ook als men enkel kijkt naar de herkomst van de omzet, toeleveranciers en personeel van bedrijven die zich *minder dan 10 jaar geleden hebben gevestigd* op bedrijventerrein de Vriezerbrug blijkt geen grote lokale gebondenheid. De percentages voor de omzet en de toeleveranciers blijven achter bij de gemiddeldes van Groningen en Assen, namelijk 23 % (tegen resp. 35% en 29%) van de omzet wordt behaald uit de gemeente zelf en 18% van de toeleveranciers is afkomstig uit de eigen gemeente (tegen 31% en 23%). Slechts 22% van het personeel dat werkzaam is op bedrijventerrein de Vriezerbrug is afkomstig uit de gemeente Tynaarlo³ (tegen 32% en 40%).

Geconcludeerd kan worden dat de bedrijven op bedrijventerrein de Vriezerbrug en ook de andere bedrijventerreinen in de gemeente geen bedrijven huisvesten die meer lokaal gebonden zijn dan bedrijven uit Groningen en Assen. Het blijkt zelfs dat qua omzet en toeleveranciers de bedrijventerreinen in Tynaarlo minder lokaal gebonden zijn. Op bedrijventerrein de Vriezerbrug waar uitbreiding plaatsvindt bevinden zich veel bedrijven die zich korter dan 10 jaar geleden gevestigd hebben op dat bedrijventerrein. Deze bedrijven zouden gezien het gemeentelijk beleid lokaal gebonden moeten zijn, maar uit de cijfers blijkt daar niets van. Verder is opvallend dat 53% van de bedrijven die nu gevestigd zijn op de Vriezerbrug één of meer andere locaties minstens even geschikt vindt (tabel 6.12).

In de praktijk blijkt derhalve dat het belangrijkste bedrijventerrein van Tynaarlo, bedrijventerrein de Vriezerbrug, zich ontwikkelt (c.q. wordt ontwikkeld) als een terrein dat binnen een kernzone ligt en valt onder de T-structuur zoals genoemd in Kompas voor het Noorden: een gewone stedelijke snelweglocatie derhalve.

De beleidsstukken over Tynaarlo zijn niet eenduidig of de bedrijventerreinontwikkeling in de gemeente lokaal gebonden of regionaal georiënteerd moet zijn.

³ Dat de omzet en de toeleveranciers van bedrijventerrein de Vriezerbrug vaker afkomstig zijn uit de eigen gemeente komt door het feit dat op het bedrijventerrein de Bloemenveiling veel bedrijven gevestigd zijn die afhankelijk zijn van de bloemenveiling in Aalsmeer.

Literatuurlijst

- Adema, T. (2003), *Bedrijfsverplaatsingen : Een beschrijvend onderzoek naar de tevredenheid na bedrijfsverplaatsingen*, Groningen, Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen.
- Asperen, M. van (2001), *Bedrijfsuitplaatsingen, een verkennend onderzoek naar het bedrijfsuitplaatsingsproces*, Utrecht, Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen.
- Atzema, O.A.L.C., J.G. Lambooy, Rietbergen, T. van en E. Wever (2002), *Ruimtelijke Economische Dynamiek: kijk op bedrijfslocatie en regionale ontwikkeling*, Bussum: Coutinho.
- CBS (2002), *gemeente op maat*.
- De Grote Bosatlas (2001), editie 52, Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Dicken, P., P.E. Lloyd (1990), *Location in space: theoretical perspectives and economic geography*, New York: HarperCollins Publishers.
- Gemeente Assen (2003), *Gemeentegids 2004*, Eindhoven: Wegener Suurland BV.
- Gemeente Tynaarlo (2003), *Economisch beleidsplan*.
- Gemeente Tynaarlo (2004a), *Gemeentegids 2004-2005*, Den Helder: Akse Media BV.
- Gemeente Tynaarlo (2004b), *Structuurplan Tynaarlo: discussienota*, Assen: Bügelhajema i.o.v. gemeente Tynaarlo.
- Glas, G.F. (1996), *Industriële netwerken*, Groningen, Rijksuniversiteit.
- Louw, E., B. Needham, H. Olden en C.J. Pen (2004), *Planning van bedrijventerreinen*, Den Haag, SDU uitgevers.
- Meester, W.J. (1999), *Subjectieve waardering van vestigingsplaatsen door ondernemers*, Groningen, Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen.
- Ministerie van economische zaken (1998), *Duurzame bedrijventerreinen: handreiking voor het management van bedrijven en overheid*, Den Haag.
- Ministerie van economische zaken (2002a), *Convenant EZ-IPO-VNG-VROM-V&W: Samenwerking in de regio*, Den Haag.
- Ministerie van economische zaken (2002b), *Kwaliteit wint terrein: Globaal bestemmen voor bedrijven*, Den Haag.
- Ministerie van economische zaken (2002c), *Parkmanagement: kwaliteit wint terrein*, Den Haag.
- Ministerie van economische zaken (2004), *Succesfactoren van intergemeentelijke samenwerking op economisch gebied*, Den Haag.
- Ministerie van VROM (2004), *Nota ruimte*, Den Haag.
- Pater, B. de, H. van der Wusten (1996), *het geografische huis: de opbouw van een wetenschap*, Bussum: Coutinho.
- Pellenbarg, P.H. (1979), *Bedrijfsmigraties, praktijk en theorie : enige notities naar aanleiding van recent bedrijfsmigratie-onderzoek in Nederland, en daarvan af te leiden lokatietheoretische implicaties* In : *Vestigingstendenzen en Bedrijfsmobiliteit*, K.N.A.G., p. 17-50.
- Pen, C.J. (2002), *Wat beweegt bedrijven: besluitvormingsprocessen bij verplaatste bedrijven*, Groningen, Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen.
- Provincie Drenthe (1998), *Bedrijventerreinen in Drenthe: steenpuisten of schoonheidsvlekken?*
- Provincie Drenthe (2002a), *Bedrijventerreinen tot 2015: Lessen uit het verleden en consequenties voor de toekomst*, Assen.
- Provincie Drenthe (2002b), *Drenthe in cijfers 2003*, Assen.
- Provincie Drenthe (2002c), *10 jaar bedrijventerreinenmonitoring in Drenthe: Het bedrijf achter de transactie*, Assen.

Provincie Drenthe (2003), Voorontwerp-POP II.

Provincie Drenthe (2004), bedrijventerreinenmonitoring in Drenthe: terreinuitgifte in 2001 en 2002, Assen.

Regiovisie Groningen-Assen 2030 : van visie naar uitwerking Stuurgroep Regio Groningen-Assen 2030 / 1999.

Samenwerkingsverband Noord-Nederland (1999), Kompas voor het Noorden: ruimtelijk-economisch ontwikkelingsprogramma Noord-Nederland 200 t/m 2006, Assen, Groningen en Leeuwarden: SNN.

Steen, P. van (1995), Ondernemen op en buiten het bedrijventerrein: een blik op het bedrijventerrein als vestigings- en investeringslocatie, Groningen, Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen.

Voogd, H. (1999), Facetten van de planologie, Alphen aan de Rijn: Samsom Uitgeverij.

Waterbolk, H.T. (1999), Uit het leven van een landschap: geschiedenis van de zorg voor natuur en landschap in Drenthe, Groningen: REGIO-Projekt uitgevers.

Wissen, L.J.G. van der (2000), Demografie van bedrijven: een zinvolle metafoor?, Groningen: faculteit der ruimtelijke wetenschappen.

Bezochte internetsites

www.assen.nl

www.cbs.nl

www.gemeentenoordenveld.nl

www.groningen.nl

www.regiovisie.nl

www.Tynaarlo.nl

www.werklocaties.nl

www.noord-holland.nl

Bijlage 1 Enquête voor bedrijven in Groningen, Assen en Tynaarlo

Onderzoek naar vestigingsvoorkeuren van bedrijven

Vraag 1. Wat is de naam van uw bedrijf?

.....

Vraag 2. Hoeveel fulltime medewerkers (>12 uur per week) heeft u in dienst?

.....FTE medewerkers
Vraag 3. In welke sector is uw bedrijf werkzaam?

.....

Vraag 4. Hoe lang bent u al gevestigd op de huidige locatie?

..... Jaar

Vraag 5. Is uw bedrijf een nieuwe vestiging of is het een verplaatsing?

0 Het is een nieuwe vestiging (Ga door naar vraag 9)

0 Het is een verplaatsing (Ga verder met vraag 6)

Vraag 6. In welke plaats was uw bedrijf hiervoor gevestigd?

Was uw vorige locatie gesitueerd op een bedrijventerrein?

0 Ja 0 Nee

Vraag 7. Wat was er de reden van dat u bent vertrokken van uw vorige locatie?

.....

Vraag 8. Wat was de rol van de overheid bij het verplaatsingsproces?

.....

Vraag 9. Heeft u nog andere locaties overwogen als vestigingsplaats?

0 Nee

0 Ja, namelijk.....

Vraag 10. Kunt u de voordelen (maximaal 3) noemen van uw huidige locatie?

1.

2.

3.

Vraag 11. Kunt u de nadelen (maximaal 3) noemen van uw huidige locatie?

1.

2.

3.

Vraag 12. Hoeveel m2 grond heeft u gekocht op uw huidige locatie?m2

Vraag 13. Hoeveel procent van de aangekochte grond kunt u nog benutten voor uitbreiding van uw gebouw?

.....%

Vraag 14. Denkt u dat u over 5 jaar nog steeds op deze locatie gevestigd bent?

0 Ja 0 Nee 0 Weet niet

Vraag 15. Stel: het bedrijventerrein waar u nu zit zou niet bestaan.

Kunt u in onderstaande tabel aankruisen in welke mate andere bedrijventerreinen in onderstaande gemeenten ook wel geschikt zouden zijn als vestigingsplaats voor uw bedrijf?

	Ongeschikt	Minder geschikt	Even geschikt	Geschikter	Zeer geschikt	Weet niet
Groningen						
Assen						
Tynaarlo (o.a Eelde, Vries, Zuidlaren...)						
Noordenveld (o.a. Roden, Peize...)						

Vraag 16. De volgende vraag gaat over uw omzet, de toeleveranciers en uw personeel.

Kunt u in de volgende tabel de volgende 3 aspecten aangeven:

1. In procenten de ruimtelijke verdeling van uw omzet.
2. In procenten de herkomst van uw toeleveranciers.
3. In aantallen de woonplaats van uw personeel.

	Totaal	Binnen de gemeente	In de rest van de drie noordelijke provincies	In de rest van de wereld
Omzet	100%%%%
Toeleveranciers	100%%%%
Personeel	Totale aantal =

Hartelijk dank voor uw medewerking. Indien u het onderzoeksrapport van de enquête wenst te ontvangen dan kunt u hieronder het e-mail adres aangeven waar het naar toegestuurd kan worden.

Het e-mailadres is:.....

Bijlage 2 Begeleidende brief bij enquête

Geachte heer/mevrouw,

Voor een goede planning van bedrijfslocaties is inzicht in de vestigingsvoorkeuren van bedrijven noodzakelijk. De Wetenschapswinkel Economie en Bedrijfskunde wil inzicht krijgen in de locatievoorkeuren van bedrijven die gevestigd zijn op bedrijventerreinen in de gemeenten Assen, Groningen en Tynaarlo. Het onderzoek wordt als afstudeeropdracht uitgevoerd door ondergetekende, student aan de Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen met de afstudeerrichting Economische Geografie. Het onderzoek wordt begeleid door Prof. Dr. J. van Dijk van deze faculteit en door Drs. F. Sijsma van de Wetenschapswinkel.

Ondernemers weten als geen ander wat de redenen zijn om op een bepaalde plaats gevestigd te zijn. Daarom vragen wij u als ondernemer om de bijgevoegde korte enquête in te vullen en binnen 10 dagen terug te sturen in de bijgevoegde antwoordenvolp. Het invullen van de enquête kost u 4 tot 7 minuten. Voor eventuele vragen kunt u contact opnemen met mij (06 – 42928717, m.adema@student.rug.nl) of met Drs. F. Sijsma (050 363 3754, wewi@eco.rug.nl)

De gegevens van de enquête zullen uiteraard vertrouwelijk behandeld worden en individuele bedrijfsgegevens zullen op geen enkele wijze worden gepubliceerd of aan derden worden verstrekt. Indien u uw e-mail adres op het formulier aangeeft ontvangt u na de zomer kosteloos het complete onderzoeksrapport.

Alvast hartelijk bedankt voor uw medewerking,

Hoogachtend,

Machiel Adema

Bijlage 3 Begrippen en Definities

Bedrijventerrein: een terrein dat vanwege zijn bestemming geschikt is voor gebruik door handel nijverheid, industrie en commerciële en niet-commerciële dienstverlening (Minez, 2002a).

Lokale bedrijvigheid: in POPII wordt het begrip lokale bedrijvigheid als volgt uitgelegd: bij het begrip lokale bedrijvigheid moet gedacht worden aan bedrijvigheid die reeds ter plaatse gevestigd is, maar door groei van het bedrijf, of door andere productiemethoden dan wel hinder voor de directe omgeving, behoefte heeft aan een nieuwe vestigingsplek. Voorts vallen er nieuwe bedrijven onder die grotendeels produceren voor de lokale afzetmarkt.

Gemengde bedrijventerreinen: terreinen met neen hindercategorie 1, 2, 3 of 4, bestemd voor reguliere bedrijvigheid en niet behorend tot de terreinen die zijn getypeerd als hoogwaardig bedrijvenpark of distributiepark. Deze terreinen kennen een gevarieerd aanbod aan bedrijvigheid voornamelijk bestaande uit licht moderne industrie en overige ('modale') industrie. In een enkele situatie kan men nog (wat) zwaar milieuhinderlijke industrie of een (klein) aantal transport- en distributiebedrijven aantreffen. Kenmerkend voor deze terreinen is de aanwezigheid van bedrijven uit de voedings- en genotmiddelenindustrie, textielindustrie, kledingindustrie, schoen- en lederwarenindustrie, hout- en meubelindustrie, papier- en papierwarenindustrie, bouwmaterialen-, aardewerk- en glasindustrie, metaalproductenindustrie, machine-industrie, elektrotechnische industrie, transportmiddelenindustrie, instrumenten- en optische industrie, de bouwnijverheid en bouwinstallatiebedrijven. In mindere mate kan ook gedacht worden aan groothandelsbedrijven en luchthavengebonden transport- en distributiebedrijven.

Hoogwaardige bedrijvenparken: terreinen die specifiek zijn bestemd voor bedrijven met hoogwaardige (productie- en of R&D-) activiteiten. Kenmerkend voor deze terreinen is de aanwezigheid van bedrijven uit de elektrotechnische industrie, instrumenten- en optische industrie en overige hoogwaardige industrie zoals muziekmiddelenindustrie en fotolaboratoria. Ook moet gedacht worden aan bedrijven uit de IT-industrie die zich specifiek richten op onderzoek en/of productie van IT-middelen. In enkele situaties kan er ook bedrijvigheid uit de voedingsmiddelenindustrie, kledingindustrie, schoen- en lederwarenindustrie, hout- en meubelindustrie, papier- en papierwarenindustrie, bouwmaterialen-, aardewerk- en glasindustrie, metaalproductenindustrie, machine-industrie, elektrotechnische industrie, transportmiddelenindustrie, de bouwnijverheid en bouwinstallatiebedrijven aangetroffen worden. Deze industrie mag echter niet beeldbepalend voor het terrein zijn.

Stadsrandkantoorlocatie: kantoorlocaties met een sterk monofunctioneel karakter in de stadsrandzone. Deze locatie is bij uitstek geschikt voor kantoren met behoefte aan een goede autobereikbaarheid en mogelijk voor profilering van de eigen identiteit.

Bruto oppervlakte: de totale oppervlakte van het terrein met bedrijfsbestemming. Indien binnen dit terrein ook gedeelten voorkomen met woonbestemming of bestemming landelijke gebied, etc. dan dient de totale bruto oppervlakte verminderd te worden met de oppervlakte voor deze bestemmingen.

Netto Oppervlakte: de bruto oppervlakte van het terrein voor zover het een bedrijfsbestemming heeft, verminderd met de oppervlakte voor openbare voorzieningen, zoals wegen, groenstroken, water en dergelijke.

Netto reeds uitgegeven: de oppervlakte van het bedrijventerrein die reeds uitgegeven is aan de (toekomstige) gebruikers van het terrein. Het terrein wordt als uitgegeven beschouwd als het raadsbesluit tot gronduitgifte is genomen of in geval van particulieren of een Industrie- of Havenschap dat er een koopovereenkomst is gesloten. Deze oppervlakte dient inclusief het aantal hectaren te zijn dat in het voorgaande jaar is uitgegeven.

Terstond uitgeefbaar: het aantal hectare dat direct gereed is voor uitgifte, ontsloten en bouwrijp is.

Niet terstond uitgeefbaar: het aantal hectare dat op termijn gereed komt voor uitgifte.

T-Structuur: de T-structuur bevindt zich langs de snelwegen en de spoorwegen langs de A7 en de A28.

Publicaties⁴ van de Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde (vanaf 1997)

- EC 96 E. Beumers, *Beslissende (f)actoren voor hennepsteelt, onderzoek naar het achterwege blijven van hennepsteelt voor de papierindustrie in de Veenkoloniën*, 1997.
- EC 98-I K.J. Driessen, *Internationale uitbesteding door de KLM*, 1997.
- EC 98-II A.M.S. den Ouden, H.B.G. Gelling, *Economische betekenis van een groeiend Schiphol voor bedrijven*, 1997.
- EC 99 M.B.W. Hazewinkel, R.T. Postma, *Financiering monumentenzorg, onderhoud versus restauratie*, 1997.
- EC 100 R. Enting, *Subsidieverdeling voor het stads- en streekvervoer: doelstellingsbewust?*, 1997.
- EC 101 R. Schultink, *Lokale Agenda 21, beleid en indicatoren voor duurzaamheid*, 1997.
- EC 102 drs. F.J. Sijtsma, drs. D. Strijker, M.L.A.W. Hoefsloot, *Duurzame ontwikkeling in het Waddengebied, een methode voor het afwegen van economie, natuur, milieu en landschap*, 1998.
- EC 103 drs. M.J.H. van Onna, *Kwaliteitsmeting in de economische wetenschap, een goede econoom is meer dan een goede onderzoeker*, 1998.
- EC 104 A. Heine, M. Maatman, *Maatschappelijk verantwoord ondernemen, een analyse van de jaarverslagen van de 25 grootste Nederlandse ondernemingen*, 1998.
- EC 105 R. Hilgenga, *Kennisvergroting in het Roemeense midden- en kleinbedrijf, de rol van de ontwikkelingsprogramma's van de Europese Unie*, 1998.
- EC 105 ing. K. Bettels, drs. F.J. Sijtsma, *Het Emssperrwerk, een evaluatie op duurzaamheid van een waterkering in de Ems*, 1998.
- EC 107 J.W. Boven, *Markt voor natuurvoeding: een supermarkt, de toekomstige ontwikkeling van het netwerk van biologische voedingsmiddelen*, 1998.
- EC 108 J. Idema., *Stock Markets in Transition Economies, the case of the Tallinn stock exchange, Estonia*, 1998.
- EC 109 P.A.M. Lohle, *Arbeidspool, een (arbeidsmarkt)instrument om flexibiliteit en bestaande zekerheid te combineren*, 1999.
- EC 110 A.P. Postma, drs. F.J. Sijtsma, drs.T.M. Stelder en drs. D. Strijker, *De concurrentie-kracht van Weststellingwerf, een economisch-ruimtelijk perspectief*, 1999.
- EC 111 R. de Veer, *Bank stability in transition economics, case study Estonia*, 1999.
- EC 112 R.J. Suhlman, m.m.v. drs. F.J. Sijtsma, *Financiering van monumentale kerken – Verkenning van de effecten van overheidsbeleid*, 1999.
- EC 113 H. Dijk, *Ware Woorden of Schone Schijn? – De betrouwbaarheid van uitlatingen over Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, 2000.
- EC 114 W. Dijkstra, *Water zonder grenzen, internationalisering van de Nederlandse watersector*, 1999.
- EC 115 R.P. Brouwer en O.P. Smid, *Magnesiumproductie in de Eemsmond, vorming van clusters van bedrijvigheid rondom magnesiumproductie*, 1999.
- EC 116 A.P. Postma, *Ecologische voetafdruk, betekenis en bruikbaarheid*, 2000.
- EC 117 G. Ypma, *Een onderzoek naar streekgebonden producten in het Waddengebied*, 2001.
- EC 118 G. Molema en P. Olthof, *Vermarkting van dorplandschappen*, 2001.
- EC 119 D. de Jong, *Verstand van Zaken? - Over wetenschap, waarheid en verwaring*, 2001.

⁴ Publicaties in de reeks Publicaties van de Wetenschapswinkel voor Economie & Bedrijfskunde hebben een EC nummer, krijgen een ISBN nummer en worden uitgebracht op klein formaat, gebrocheerd. Publicaties uitgebracht in de werkdocumenten reeks hebben een WD nummer, krijgen geen ISBN nummer en worden uitgebracht op A4 formaat met een metalen ringband.

- EC 120 E. Bruning, S.Jansen, M. Kasper, drs. E. Kamphuis (red.), *Formule Trendbreuk voor EKO-verkoop: Trendy of Trend?*, 2001.
- EC 121 M. Broekhof, *Transparency in the pharmaceutical industry - a cost accounting approach to the prices of drugs*, 2002.
- EC 122 E. Kamphuis, *Organic Flower Bulbs from Holland, Outlook for the French Market*, 2002
- EC 123 B. Hilbrands, J. van Veen, drs. E. Kamphuis (red.), *Gastouder gezocht! Strategieën voor kleinschalige en flexibele kinderopvang*, 2002.
- EC 124 A.W. Brouwer, D. Dijkema, *Microfinance Dilemma: The Case of Bandung, Indonesia*, 2002.
- EC 125 D. Kuipers, *Bouwen aan duurzaamheid, een onderzoek onder Nederlandse gemeenten naar de invoering van de statiegeldregeling voor het stimuleren van duurzaam bouwen op vrije kavels*, 2002.
- EC 126 drs. F.J. Sijtsma, drs. P. Hogendoorn, drs. G. J. Hoogstra, drs. C.-J. Pen, prof. dr. P.H. Pellenbarg m.m.v. Sytse Duiverman, *Uitgifte van bedrijventerreinen op het Friese platteland*, 2002.
- EC 127 Rinze Anne van der Sluis, *Tussen Mens en Machine, Over de toegankelijkheid van het betalingsverkeer in relatie tot ouderen*, 2002.
- EC 128 Michiel Nijboer, *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân. Omgaan met stakeholders in theorie en praktijk*, 2002.
- EC 129 Leon Boerboom, *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân. Een analyse van de jaarverslagen van 16 grote Friese bedrijven*, 2002.
- EC 130 Jacob de Vries, *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân. Een analyse van bedrijfscodes*, 2003.
- EC 131 Renate Bieleman, *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân. Een analyse van de berichtgeving over bedrijven in de krant*, 2002.
- EC 132 Elisa Ninke Staal, *Microfinance of Housing. The Case of Nicaragua*, 2003.
- EC 133 Auke Jan Martens, Paul van der Laan, Elise Kamphuis (red.), *Goed gekeurd hout. Hoe kan het marktaandeel van gecertificeerd hout worden vergroot?*, 2003.
- EC 134 Catrinus J. Jepma, Elise Kamphuis (eds.), *Developing Countries and GATS*, 2003.
- EC 135 Friso de Jong, *Telecommunications reform in Mexico. An in-depth analysis on the socio-economic consequences of liberalisation of Mexico's telecom services industry*, 2003.
- EC 137 Melchior Bauer, *Microfinance for housing in Nicaragua: is joint-liability an effective mechanism?*, 2004.
- EC 138 Patricia Eijgelaar, Johan Feikens, *De helpende hand. Effectiviteit adviezen Ondernemersklankbord aan het MKB*, 2004.
- EC 140 Evert-Jan Veldkamp, *Het toegevoegde waarde overzicht in het jaarverslag. Een analyse van het maatschappelijk nut*, 2003.
- EC 142 Gertjan Laan, *Investeren in breedband internet. Kosten-baten verkenning van verschillende alternatieven voor de gemeente Eemsmond*, 2004.
- EC 143 Annechien Pronk, *Ondernemerskompas: boekt men winst uit ervaring? Evaluatie van ondersteuning van startende ondernemers met mentoren door de drie Noordelijke Kamers van Koophandel*, 2004.
- EC 144 Niels Roek, *Duurzaam ondernemen integreren in het management-informatiesysteem: de case Gasunie*, 2004.
- EC 145 Kristel Ravenhorst, *Een cadeau met een goed doel. Een onderzoek naar het gebruik van de cadeaubon van de Wereldwinkel*, 2004.
- EC 146 Frank Dijkstra, *Balans in de bestuurlijke informatievoorziening van de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels*, 2004.

- EC 147 Marjolein Vijver, *NEWS! Taking it to another level! A research into how the national associations of European World Shops can increase their professionalisation*, 2004.
- EC 148 Christine Olijve, Eveline Smit, Doenja de Vries, *Milieu...??? Ik kom uit een voortreffelijk milieu. Onderzoek naar milieubewustzijn onder de Drentse bevolking*, 2004.
- EC 149 Klaas Kooistra, Rob de Vries, *Geef gas met aardgas. Onderzoek naar de economische haalbaarheid van rijden op aardgas in Noord-Nederland*, 2004.
- EC 150 Pipien Voogd, *Woonwensen van 55-plussers. Een onderzoek naar de woonwensen van 55-plussers in de gemeente Haren*, 2005.
- EC 151 Valentijn Bolhuis, *Friese sterkten in economisch perspectief. Toekomstvisie op de ruimtelijk-economische ontwikkeling van de provincie Friesland*, 2005.

Werkdocumenten

- WD 2000-1 drs. Frans J. Sijtsma, Prof. dr. P.H. Pellenburg en drs. K.G. Lugtenborg, *Naar een goed besluit over vier Friese musea*, 2000.
- WD 2000-2 drs. Elise Kamphuis (red.), *Komt EKO van de grond?, De verwerkingscapaciteit van biologische producten in Noord Nederland*, 2000.
- WD 2000-3 dr. D. Strijker, Prof. dr. D.-J.F. Kamann, drs. F.J. Sijtsma, *Bioraffinage in Noord-Nederland*, 2000.
- WD 2001-1 U. Futh, drs. F.J. Sijtsma, *Nieuwe kansen voor de Nijkans. Mogelijkheden voor kuuroord spin-off bij de ontwikkeling van het bedrijfsterrein de Nijkans in Nieuweschans*, 2001.
- WD 2001-2 U. Futh, *Meten van natuurwaarden in Duitsland*, 2001.
- WD 2001-3 H. Tschochohei, *Do people in developing countries have limited access to essential drugs? The pattern of global supply of pharmaceuticals*, 2001.
- WD 2001-4 C. Boersma, *Economic issues of antimalarial diagnostics and therapeutics in sub-Saharan Africa*, 2001.
- WD 2002-1 drs. F.J. Sijtsma, M. Broekhof, Prof. dr. J. van Dijk, drs. G.J. Hoogstra, *IKO en PRIKK: Stimulans voor economische activiteit op het Fries-Groningse platteland? Een evaluerend onderzoek naar de IKO en PRIKK regelingen voor investeringen van het kleinbedrijf*, 2002.
- WD 2002-2 drs. F.J. Sijtsma, drs. P. Hogendoorn, drs. G. J. Hoogstra, drs. C.-J. Pen, prof. dr. P.H. Pellenburg m.m.v. Sytse Duiverman, *Bijlagenrapport bij Uitgifte van bedrijventerreinen op het Friese platteland*, 2002.
- WD 2002-3 Bauke Visser, *Bedrijventerreinen tussen droom en daad: Symbioses en utility sharing. Samenwerkingsverbanden op bedrijventerreinen vanuit een bedrijfskundig perspectief*, 2002.
- WD 2002-4 Renate Bieleman, Leon Boerboom, Michiel Nijboer, Jacob de Vries, drs. Frans J. Sijtsma (redactie), *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân, Samenvatting*, 2002.
- WD 2002-5 drs. Frans J. Sijtsma, prof. dr. P.H. Pellenburg, *Concurrentie-analyse Europark Coevorden*, 2002
- WD 2003-3 drs. Frans J. Sijtsma, *Economische gevolgen van de PKB Waddenzee in de Kop van Noord-Holland. Een beoordeling van het ECORYS-NEI rapport*, 2003.
- WD 2004-1 dr. D. Strijker, *Opmerkingen bij het PPO-rapport 'Glastuinbouw in de gemeente Eemsmond'*, 2004